

Tekmeria

Vol 6 (2001)

Ό όρος άποπολίτης σε μιá νέα τιμητική έπιγραφή από την άνατολική Μακεδονία

ΧΡ. ΒΕΛΗΓΙΑΝΝΗ

doi: [10.12681/tekmeria.166](https://doi.org/10.12681/tekmeria.166)

To cite this article:

ΒΕΛΗΓΙΑΝΝΗ Χ. (2001). Ό όρος άποπολίτης σε μιá νέα τιμητική έπιγραφή από την άνατολική Μακεδονία. *Tekmeria*, 6, 22-42. <https://doi.org/10.12681/tekmeria.166>

ΧΡ. ΒΕΛΗΓΙΑΝΝΗ

Ο ΟΡΟΣ ΑΠΟΠΟΛΙΤΗΣ ΣΕ ΜΙΑ ΝΕΑ ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Ἡ ἐπιγραφή αὐτή, ἡ ὁποία παραδόθηκε τὸ 1991 στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Σερρών ἀπὸ κάτοικο τῆς κοινότητος Βέργης τοῦ νομοῦ Σερρών, προέρχεται ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ ἀρχαίου οἰκισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἤδη ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα ἐντοπίσθηκε στὸν λόφο Παλιοχώρι στὰ ΝΔ ὄρια τοῦ σύγχρονου οἰκισμοῦ Βέργη. Τὰ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο οἰκισμό καὶ ἀπὸ τὸ νεκροταφεῖο του δείχνουν ὅτι ὁ ἀρχαῖος οἰκισμὸς στὸν λόφο Παλιοχώρι ἦταν μία σημαντικὴ πόλη, ἡ ὁποία ἕως τώρα δὲν ἔχει ταυτισθεῖ.

Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Σερρών, ἀρ. κατ. Λ172 (εἰκ. 1). Ὁρθογώνια πλάκα ἀπὸ κιτρινόλευκο μάρμαρο ὕψους 0,80, πλάτους 0,425 καὶ πάχους 0,07 μ., ἡ ὁποία εἶναι ἀποκεκρουμένη στὸ ἄνω δεξιὸ ἄκρο καὶ τῆς ὁποίας εἶναι λειασμένη μόνον ἡ φέρουσα τὴν ἐπιγραφή κύρια ὄψη. Ὑψος γραμμάτων: 0,032 (στ. 1), 0,026 μ. (στ. 2-7). Διάστιχα: 0,023 (στ. 1/2), 0,016 μ. (στ. 2/7). Τὸ ὄνομα τοῦ τιμωμένου διαχωρίζεται ἐκατέρωθεν (στ. 2 καὶ 4) μὲ ἓνα κενό.

*Οἱ ἀποπολεῖται
ΑΣ^ν Μᾶρκον Ἰούλιο[ν]
Οὔλπιον Λονγεῖ-
4 νον^ν τεμῆς καὶ
τῆς εἰς ἑαυτοὺς
εὐνοίας ἔνεκεν
ἐπιμεληθέντος
vacat*

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ

Μὲ βάση τὸ *nomen gentilicium* Ulpius Terminus ad quem ἢ post quem εἶναι ἡ ἐποχὴ τοῦ Τραϊανοῦ (98-117 μ.Χ.). Τὸ ὄνομα τοῦ τιμωμένου δὲν συμβάλλει στὴν ἀκριβέστερη χρονολόγηση, διότι τὸ πρόσωπο αὐτὸ εἶναι ἄγνωστο (σχόλια στ. 2-4). Ἡ γραφή ὡς ἀσθενὲς κριτήριον χρονολόγησης ὑποδεικνύει ἓνα εὐρύτερον χρονικὸ πλαίσιο, τὸ ἄνω ὄριο τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προσδιορισθεῖ μὲ βεβαιότητα.

Τὰ δύο συμπλέγματα γραμμάτων (N+E στ. 6, M+E στ. 7) δὲν παρέχουν καμία χρονολογικὴ ἔνδειξη, διότι ἡ χρῆση συμπλεγμάτων καὶ ὁ ἀριθμὸς τους δὲν ὑπόκεινται σὲ σταθεροὺς κανόνες¹. Τὰ χαρακτηριστικὰ γράμματα εἶναι τὰ ἑξῆς: Ἔλφα μὲ γωνιώδη μεσαία γραμμὴ καὶ ἑλαφρῶς προεξέχον τὸ σημεῖο τομῆς τῶν πλαγιῶν γραμμῶν· ἀντεστραμμένο γωνιώδες σίγμα· ἔψιλον ὡς ἀντεστραμμένο γωνιώδες σίγμα μὲ μία ὀριζόντια γραμμὴ σὲ ὅλες τὶς θέσεις ἐκτὸς ἀπὸ τὶς λέξεις *ἔνεκεν* (στ. 6) καὶ *ἐπιμεληθέντος* (στ. 7)· ἔψιλον, ἦτα καὶ θῆτα μὲ κυματοειδῆ μεσαία γραμμὴ, ἡ ὁποία δὲν ἐνώνεται μὲ τὴν κάθετο ἢ τὶς καθέτους τῶν γραμμάτων ἔψιλον καὶ ἦτα, ἐπίσης δὲν διατέμνει τὸν κύκλο τοῦ θῆτα· ὕψιλον μὲ ὕψηλό στέλεχος καὶ μὲ βραχεῖες, ἑλαφρῶς κεκλιμένες πλάγιες γραμμές· κανονικὸ μῦ καὶ λάμβδα.

Μὲ βάση τὴν σύγκριση αὐτῆς τῆς μορφῆς τοῦ ἔψιλον καὶ τοῦ σίγμα μὲ τὰ ὅμοια γράμματα στὶς ἐπιγραφές τῆς Θάσου συνάγεται ὅτι ἡ ἐπιγραφή τῶν ἀποπολιετῶν πρέπει νὰ χρονολογηθεῖ ἐντὸς τοῦ 2. αἰ. μ.Χ.². Ἡ ἀντίστοιχη σύγκριση μὲ ἐπιγραφές ἀπὸ τὴν Βέροια καθιστᾷ πιθανότερο τὸ πρῶτο ἡμισυ τοῦ 2. αἰ. μ.Χ. καὶ γιὰ τὸν λόγο ὅτι ἔψιλον ὡς ἀντεστραμμένο σίγμα ὑπάρχει στὶς ἐπιγραφές τῆς Βέροιας ἤδη στὸ δεύτερο ἡμισυ τοῦ 1. αἰ. μ.Χ.³. Ἐπίσης

1. Π.χ. τὰ συμπλέγματα γραμμάτων ἀρχίζουν στὶς ἐπιγραφές τῆς βόρειας Μακεδονίας ἀπὸ τὸ 121 μ.Χ.: S. Düll, *Die Götterkulte Nordmakedoniens in römischer Zeit* (Münchener Archäologische Studien Band 7), München 1977, 34. Βλ. τὶς ἐπιγραφές Λ. Γουναροπούλου-Μ. Β. Χατζόπουλου, *Ἐπιγραφές Κάτω Μακεδονίας. Τεῦχος Α΄. Ἐπιγραφές Βεροίας*, Ἀθήνα 1998, ἀρ. 63 (98 μ.Χ.) καὶ φωτ. σελ. 550 (πολλὰ συμπλέγματα στὸ σωζόμενο μέρος τῆς ἐπιγραφῆς) καὶ ἀρ. 73 (ἀρχές 2. αἰ. μ.Χ.) καὶ φωτ. σελ. 552 (5 συμπλέγματα). Βλ. ἐπίσης τὴν ἐπιγραφή ἐποχῆς Τραϊανοῦ Ο. Kern, *Die Inschriften von Magnesia am Maeander*, Berlin 1900, σελ. XXXV (ἀρ. 171: 2 συμπλέγματα), καθὼς καὶ τὶς ἐπιγραφές ἐποχῆς Ἀντωνίνου Εὐσεβοῦς αὐτ. 183 (κανένα σύμπλεγμα), 184 (3 συμπλέγματα), 186 (1 σύμπλεγμα). Ἐπίσης 2 συμπλέγματα στὴν ἐπιγραφή IG II² 1091 (138-161 μ.Χ.), στ. 2, 4: L. Threatte, *The Grammar of Attic Inscriptions, I: Phonology*, Berlin-New York 1980, 109.

2. Γι' αὐτὴν τὴν μορφή τοῦ ἔψιλον καὶ τοῦ σίγμα στὶς ἐπιγραφές τῆς Θάσου βλ. Chr. Dunant - J. Pouilloux, *Recherches sur l'histoire et les cultes de Thasos, II: De 196 avant J. -C. jusqu' à la fin de l'Antiquité* (Études Thasiennes V), Paris 1958, 201, 203. Μὲ βάση τὸν ὅλο χαρακτήρα τῆς γραφῆς, ἡ γραφή τῆς ἐπιγραφῆς τῶν ἀποπολιετῶν εἶναι πλησιέστερη πρὸς τὴν γραφή τῆς ἐπιγραφῆς αὐτ. ἀρ. 333 (πίν. XLIII), ἡ ὁποία χρονολογεῖται κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ 2. αἰ. μ.Χ., ἀλλὰ προγενέστερη τῆς γραφῆς τῶν ἐπιγραφῶν αὐτ. ἀρ. 222, πίν. XXI, 4 (τουλάχιστον δεύτερο ἡμισυ 2. αἰ. μ.Χ.), ἀρ. 223, πίν. XXI, 5 (2.-3. αἰ. μ.Χ.), ἀρ. 308, πίν. XXXVI, 3 (τέλος 2. ἢ 3. αἰ. μ.Χ.) καὶ ἀρ. 345, πίν. XLV, 5 (τέλος 2. - ἀρχές 3. αἰ. μ.Χ.).

3. Ὅμοια ἔψιλον καὶ σίγμα στὴν ἐπιγραφή Λ. Γουναροπούλου-Μ. Β. Χατζόπουλου, *Ἐπιγραφές Κάτω Μακεδονίας. Τεῦχος Α΄. Ἐπιγραφές Βεροίας*, ἀρ. 41 καὶ φωτ.

ἔψιλον κανονικό, ἦτα καὶ θήτα μὲ κυματοειδῆ μεσαία γραμμὴ ἢ ὁποία ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲν ἐφάπτεται τῶν καθέτων γραμμῶν, καὶ ὕψιλον τοῦ ἰδίου σχήματος παρατηροῦνται σὲ ἐπιγραφὰς ἀπὸ τὴν Βέρροια ἐποχῆς Τραϊανου⁴. Ἡ δὲ σύγκριση μὲ τὸ σχῆμα γραμμῶν τῶν ἐπιγραφῶν τῆς βόρειας Μακεδονίας ὀδηγεῖ στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀδριανου⁵.

Ἡ ἐπιγραφὴ τῶν ἀποπολιτῶν θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ χρονολογηθεῖ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Τραϊανου ἢ καὶ τοῦ Ἀδριανου. Ἐπειδὴ ὁμως κατὰ τοὺς Αὐτοκρατορικοὺς χρόνους τὸ σχῆμα τῶν γραμμῶν ποικίλλει ἀπὸ περιοχὴ σὲ περιοχὴ, ἐντὸς τῆς ἴδιας περιοχῆς, μεταξὺ συγχρόνων ἐπιγραφῶν ἢ καὶ ἐντὸς τῆς ἴδιας ἐπιγραφῆς καὶ ἐπειδὴ τὰ πλέον χαρακτηριστικὰ γράμματα ἔψιλον καὶ σίγμα ὑποδεικνύουν ὅλη τὴν διάρκειά τοῦ 2. αἰ. μ.Χ., εἶναι προτιμότερο νὰ χρονολογηθεῖ ἡ ἐπιγραφὴ γενικὰ στὸν 2. αἰ. μ.Χ.

ΣΧΟΛΙΑ

Στ. 1: *Οἱ ἀποπολεῖται.*

Ὁ ὅρος *ἀποπολεῖται* δὲν μαρτυρεῖται σὲ ἄλλῃ ἐπιγραφῇ, ἀλλὰ περιέχεται στὸ *Ὄνομαστικὸν* τοῦ Πολυδεύκη. Προκειμένου νὰ διασφαλισθεῖ κατὰ τὸ δυνατὸν μία ἀξιόπιστη ἐρμηνεία τοῦ ὅρου, εἶναι ἀναγκαῖο νὰ προαναφερθοῦν οἱ ἐρμηνεῖες οἱ ὁποῖες ἀποκλείονται.

Πρῶτον, ὁ ὅρος *ἀποπολίτης* δὲν μπορεῖ νὰ συνδεθεῖ ἐρμηνευτικὰ μὲ τὸ ρῆμα *ἀποπολιτεύομαι*, τὸ ὁποῖο σὲ ὀρισμένες συνθήκες συμπολιτείας μεταξὺ δύο πόλεων κατὰ τὴν Ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ ἀποδίδει τὴν ἐνδεχόμενη ἀποχώρηση τοῦ ἑνὸς μέλους ἀπὸ τὴν συμπολιτείαν⁶. Ἀφενὸς δὲν μαρτυρεῖται παράγωγο οὐσιαστικὸ μὲ τὴν ἴδια σημασία ὅπως τὸ ρῆμα *ἀποπολιτεύομαι*. Ἀφετέρου στίς συμπολιτεῖες διατηροῦνταν τὰ ἐπιμέρους τοπωνύμια καὶ ἐθνικὰ ὀνόματα, ἐνῶ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν μιᾶς πόλης ἀπὸ τὴν συμπολιτείαν οἱ πολῖτες τῆς ἔφεραν τὸ αὐτὸ ἐθνικὸ ὄνομα. Τὰ ἐπιμέρους τοπωνύμια καὶ ἐθνωνύ-

σελ. 545 (πρῶτο ἡμισυ 2. αἰ. μ.Χ.)· αὐτ. ἀρ. 61 (69-84 μ.Χ.) καὶ φωτ. σελ. 549 (ἔψιλον ὡς ἀντεστραμμένο σίγμα).

4. Λ. Γουναροπούλου-Μ. Β. Χατζόπουλου, *Ἐπιγραφὰς Κάτω Μακεδονίας. Τεῦχος Α΄. Ἐπιγραφὰς Βεροίας*, ἀρ. 63 (98 μ.Χ.) καὶ φωτ. σελ. 550 (ἔψιλον κανονικό, θήτα, ὕψιλον), ἀρ. 64 (102-117 μ.Χ.) καὶ φωτ. σελ. 550 (ἔψιλον κανονικό, ὕψιλον), ἀρ. 73 (ἀρχὲς 2. αἰ. μ.Χ.) καὶ φωτ. σελ. 552 (ἔψιλον κανονικό, ἦτα, θήτα).

5. S. Düll, *Die Götterkulte Nordmakedoniens*, 32-33: ἄλφα, ἔψιλον, ἦτα, θήτα καὶ σίγμα σὲ ἐπιγραφὰς χρονολογούμενες στὰ ἔτη 121, 126, 129 μ.Χ.

6. *IG IX² 1, 188 (=Syll³ 546B. Μελιταία-Πήρεια, ὄχι πολὺ πρὶν τὸ 200 π.Χ.)*, στ. 16. *Syll³ 647 (Στεῖρις-Μεθεών, περὶ τὸ 175 ἢ 135 π.Χ.)*, στ. 55.

μια διατηροῦνταν καὶ στὶς διοικητικὲς ἐνότητες τύπου συμπολιτείας κατὰ τοὺς Αὐτοκρατορικοὺς χρόνους⁷.

Δεύτερον οἱ ἀποπολεῖται δὲν εἶναι ἓνα ἐθνικὸ ὄνομα, τὸ ὁποῖο θὰ ἀνήγετο σὲ ἓνα τοπωνύμιο *Ἀπόπολις. Ἄφενὸς δὲν μαρτυρεῖται τέτοιο τοπωνύμιο⁸. Ἀφετέρου πρέπει νὰ ἀποκλεισθεῖ ἡ ὑπόθεση μιᾶς πόλης αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος, τὸ σύνολο τῶν πολιτῶν τῆς ὁποίας θὰ ἦταν οἱ ἀποπολεῖται. Στὶς τιμητικὲς ἐπιγραφές (ὅπως ἄλλωστε καὶ στὶς ἀναθέσεις) τῶν πόλεων ὁ τιμῶν εἶναι συνήθως ἡ πόλις, ἢ ὁ δῆμος (ἐνίοτε μαζὶ μὲ τὴν βουλή)⁹. Ὑπάρχουν τιμητικὲς ἐπιγραφές στὶς ὁποῖες ἀντὶ τοῦ δήμου ἐμφανίζεται τὸ ἐθνικὸ ὄνομα ὡς δηλωτικὸ τοῦ σώματος τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ στὶς περιπτώσεις αὐτὲς τὸ ἐθνικὸ ὄνομα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκφέρεται χωρὶς τὸ ὀριστικὸ ἄρθρο¹⁰. Ἀσφαλῶς δὲν συνιστᾷ παράλληλο τὸ μαρτυρούμενο κυρίως στὴν Φρυγία μὲ διάφορες μορφές ὄνομα κόμης Ἀποκόμη¹¹, διότι κατὰ πᾶσα πιθανότητα τὸ ὄνομα αὐτὸ ἔχει ὡς πρῶτο συνθετικὸ ἓνα ἐγγῶριο ὄνομα προσώπου¹², καὶ ὄχι τὴν πρόθεση ἀπό¹³.

7. Βλ. τὰ μέλη τῆς Πενταπόλεως μὲ κέντρο τὴν Γάζωρο: *SEG XLV 791* (περ. 201-209 μ.Χ.). Βλ. γιὰ τὴν Πεντάπολη καὶ Μ. Β. Hatzopoulos, *Macedonian Institutions under the Kings I. A Historical and Epigraphic Study* (*Μελετήματα* 22), Athens 1996, 58-62. Βλ. ἐπίσης τὴν τιμητικὴ ἐπιγραφή γιὰ τὸν Γορδιανὸ Γ *TAM II 3, 830* (Ἰδεβησός, 238-244 μ.Χ.), στ. 4-8: *Ἰδεβησέων ὁ δῆμος συνπολιτευόμενος Ἀκαλισσεῦσι καὶ Κορμεῦσι*.

8. Βλ. τίς μαρτυρίες γιὰ τὴν λέξη ἀπόπολις Μ. Casevitz, «Asty et Polis: les composés. 1) Quelques composés en -polis et leurs dérivés», *Κιῆμα* 10 (1985) 97-98.

9. Π.χ. *SEG XXXVII 753* (Λύττος: τιμητικὴ ἐπιγραφή γιὰ τὸν Ἀδριανὸ, 125/126 μ.Χ.), στ. 8: *Λυττίων ἢ πόλις*. *SEG XXXVI 744* (Ρόδος: τιμητικὴ ἐπιγραφή γιὰ τὸν Ὀφύλλιο Μακεδόνα, 71/5-79 μ.Χ.??), στ. 1: *Ὁ δᾶμος ὁ Ροδίων*. *SEG XLIV 1162* (Βουβών: τιμητικὴ ἐπιγραφή γιὰ τὸν Νέαρχο, περ. 200 μ.Χ.), στ. 1: *Βουβωνέων ἢ βουλή καὶ ὁ δῆμος*.

10. Π.χ. *SEG XXVI 1824*: *Ὁκταίαν τὰν Καίσαρος τῶ Σεβαστῶ ἀδελφὰν Κυρναῖοι*. Πρβλ. *SEG XXXVII 517* (Νικόπολις): *Αὐτοκράτορι Καίσα[ρ]ι Θεοῦ υἱῶι Σεβαστῶι [Γ]αζαῖοι*. *SEG XXIII 450* (Δημητριάς: τιμητικὴ ἐπιγραφή γιὰ τὸν αὐτοκράτορα Τίτο, 71-81 μ.Χ.), στ. 1: *Μάγνητες*. Ὑπάρχουν καὶ ἐξαίρεσεις ὅπως π.χ. *SEG XXIII 186* (Μυκήναι: ἀνάθεση ὑπὲρ τοῦ βασιλέως Πύρρου, 272 π.Χ.), στ. 1: *Τοὶ Ἀργεῖοι*. Οἱ ἐξαίρεσεις εἶναι συγκριτικὰ λίγες καὶ βρισκονται σὲ πρώιμες ἐπιγραφές.

11. *SEG XXVIII 1113, 1177, 1200*.

12. Βλ. τὸ ὄνομα Ἀπολλώνιος Ἀπου *SEG XXXII 1223* (Σαῖτται, 79-80 μ.Χ.). Βλ. ἐπίσης ἀνάλογης παραγωγῆς ὀνόματα κωμῶν στὴν Μ. Ἀσία *SEG XXXII 1067*.

13. Δὲν ἔχει δηλαδὴ τὴν σημασία τῆς φράσης π.χ. *SEG XXXVII 1145* (Hammar Syriaς, μετὰ τὸ 212 μ.Χ.), στ. 6: *Ἐπιμελητὲ ἀπὸ κόμης Αἰνκανίας*.

Ἀντιθέτως μὲ τὸ ὀριστικὸ ἄρθρο ἐκφέρονται στὶς τιμητικὲς ἐπιγραφὲς (ὅπως ἄλλωστε καὶ στὶς ἀνάθεσεις) οἱ θεσμοὶ τῶν πόλεων ὄλων τῶν διαβαθμίσεων¹⁴, ὅπως καὶ οἱ θεσμοὶ αὐτοδιοίκησης τῶν ἐπαρχιῶν¹⁵. Ἐπίσης μὲ τὸ ὀριστικὸ ἄρθρο ἐκφέρονται οἱ θρησκευτικὲς καὶ ἐπαγγελματικὲς ἐνώσεις προσώπων¹⁶, ἢ τὸ σύνολο τῶν κατοίκων μικρῶν οἰκισμῶν¹⁷.

Ἐπομένως οἱ ἀποπολεῖται εἶναι ἓνα σύνολο προσώπων μὲ κοινὴ ιδιότητα, ἢ ὁποία προσδιορίζεται ἀρνητικὰ καὶ ἀπὸ τὸ πρῶτο συνθετικὸ καὶ ἀπὸ τὴν σημασία παρόμοιων ὄρων.

α. Ἡ πρόθεση ἀπὸ σὲ σύνθετες λέξεις μὲ δεύτερο συνθετικὸ οὐσιαστικὸ ἀρσενικοῦ γένους.

Μία ἀπὸ τὶς σημασίες τῆς πρόθεσης ἀπὸ σὲ σύνθετες λέξεις εἶναι αὕτη τῆς ἀκύρωσης τῆς σημασίας τοῦ δευτέρου συνθετικοῦ¹⁸. Αὕτη ἡ σημασία τῆς πρόθεσης ἀπὸ βρίσκεται πολὺ συχνὰ στὶς σύνθετες λέξεις μὲ δεύτερο σκέλος οὐσιαστικὸ ἀρσενικοῦ γένους καὶ προσδιορίζεται περαιτέρω ἀνάλογα μὲ τὰ συμφραζόμενα στὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται οἱ σύνθετες λέξεις καὶ ἀνάλογα μὲ τὴν σημασία τοῦ δευτέρου συνθετικοῦ. Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν ἐκείνες οἱ σύνθετες λέξεις, τὸ δεύτερο συνθετικὸ τῶν ὁποίων εἶναι ἓνας ὄρος ὁ ὁποῖος προέρχεται ἀπὸ τὴν λειτουργία τῶν θεσμῶν τῶν πόλεων. Ὅρισμα παραδείγματα:

14. Π.χ. *SEG XXVI 429* (Ἄργος· ἀνάθεση μελῶν μιᾶς φρατρίας, 1. αἰ. μ.Χ.), στ. 2: *τοὶ τὰς πάτρας*. *SEG XLI 964* (Ἐφεσος· τιμητικὴ ἐπιγραφή γιὰ τὸν Κόιντο Καικίλιο Ἄττικό, τέλος 1. αἰ. π.Χ.), στ. 1-2: *Οἱ πολεῖται οἱ ἀλειφόμενοι ἐν τῷ ἀλειπτηρίῳ*. *SEG XVII 563* (Ἀττάλεια Παμφυλίας· τιμητικὴ ἐπιγραφή γιὰ τὸν Κόμμοδο, 177-180 μ.Χ.), στ. 5: *οἱ γεραιοί*. *SEG XLIII 776* (Ἐφεσος· τιμητικὴ ἐπιγραφή γιὰ τὴν Δομιτία Σεβαστή, 92/93 μ.Χ.), στ. 1: *οἱ νέοι*. *SEG XXXII 213* (Ἀθήνα· τιμητικὴ ἐπιγραφή γιὰ τὸν Κοσμητὴ Σωτέλη Βακχύλου, 150/151 μ.Χ.): *Οἱ ἐπὶ Ἄρδου[ος] ἄρχου[ντος] ἔφηβοι*.

15. Π.χ. *SEG XLIV 522* (Βέροια· τιμητικὴ ἐπιγραφή γιὰ τὴν Σεπτίμια Σιλβανὴ Κελερεῖνη, 3. αἰ. μ.Χ.), στ. 1: *οἱ σύνεδροι*.

16. Π.χ. *SEG XLVI 1527* (Σάρδεις· τιμητικὴ ἐπιγραφή γιὰ τὸν Ἀσκληπιάδην Ἀπολλωνίου, Αὐτοκρατορικὴ ἐποχή), στ. 1: *οἱ μύσσαι*. *SEG XXXIV 1094* (Ἐφεσος· τιμητικὴ ἐπιγραφή γιὰ τὸν Οὐαλέριο Φῆστο, δεύτερο ἡμισυ 3. αἰ. μ.Χ.), στ. 6: *οἱ ἀργυροχόοι*.

17. Π.χ. *SEG XLVI 1504* (Φιλαδέλφεια Λυδίας· τιμητικὴ ἐπιγραφή γιὰ δύο πρόσωπα, 2/1 π.Χ.), στ. 2-3: *οἱ κατοικοῦντες ἐν Καπολμείοις*. *SEG XL 1124* (Κύζικος· τιμητικὴ ἐπιγραφή κωμητῶν γιὰ ἀγωνοθέτες, 1. αἰ. π.Χ.), στ. 14: *οἱ κωμηται*. Στὴν ἀνάθεση *SEG XVII 325* (*Κωμηται Σικιγυστηρνοί*: Θράκη, 3. αἰ. μ.Χ.), ἡ ἀπουσία ὀριστικοῦ ἄρθρου ὀφείλεται στὴν παρουσία τοῦ τοπικοῦ ὀνόματος.

18. Βλ. P. Chantraine, *Dictionnaire étymologique de la langue Grecque*, Paris 1968, λ. ἀπό.

Ἀπόμισθος. Στὴν συνθήκη συμπολιτείας Τέω καὶ Κυρβισσοῦ, ὡς συνέπεια τῆς ὁποίας ἡ Κυρβισσὸς ἀποτέλεσε ἔμφρουρο *χωρίον* τῆς Τέω, ἀφοῦ καθορίζεται ὁ μισθὸς τοῦ φρουράρχου καὶ τῶν φρουρῶν, δίδεται ἐντολή στὸν φρούραρχο, ἂν κάποιος φρουρὸς ὑποπέσει σὲ πειθαρχικὸ παράπτωμα, νὰ τὸν τιμωρήσει μὲ κάθειρξη καὶ στέρηση μισθοῦ¹⁹.

Ἀπόλαος. Σὲ μία συνθήκη μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς *συγγένειας* τῶν Βασιίδων ἀπὸ τὴν Μητρόπολη τῆς Θεσσαλίας, μὲ τὴν ὁποία περιορίζεται ἡ ἄσκηση τοῦ ἀξιώματος τοῦ *ταγοῦ* ἀποκλειστικὰ στὰ μέλη τῆς συγγένειας, ἂν κάποιος μέλος τῆς συγγένειας παραβεῖ τὴν συνθήκη, χάνει τὴν ιδιότητά του ὡς μέλους τῆς συγγένειας²⁰.

Ἀπόκοσμος. Σὲ ἐπιγραφὴς πόλεων τῆς Κρήτης, σὲ ἀντιδιαστολὴ πρὸς τὸν *κόσμο*, εἶναι αὐτὸς ὁ ὁποῖος γιὰ ὁποιοδήποτε λόγο δὲν εἶναι πλέον *κόσμος*²¹.

Ἀπέταιροι ὀνομάζονταν στὴν Κρήτη οἱ ἐλεύθεροι χωρὶς πολιτικὰ δικαιώματα ὡς εὐρισκόμενοι ἐκτὸς τῶν ἐταιρειῶν²².

Ἀποστράτηγος εἶναι ὁ ἀποχειροτονηθεὶς στρατηγός, αὐτὸς ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι πλέον στρατηγός²³.

β. Οἱ ὄροι ἀποπολίτης, ἀπόπολις, ἄπολις.

Ἀποπολίτης. Μὲ βάση τὰ ἀνωτέρω παράλληλα παραδείγματα εἶναι φανερό ὅτι ἀποπολίτης εἶναι ὁ μὴ πολίτης, ὁ στερούμενος πολιτικῶν δικαιωμάτων. Μὲ αὐτὴν τὴν σημασία ἀναφέρεται ἡ λέξη ἀποπολίτης —γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ γραμματεία— στὸ *Ὄνομαστικὸν* τοῦ Πολυδεύκη, ὁ

19. SEG XXVI 1306 (3. αἰ. π.Χ.), στ. 31-33: [ἐὰν δ]έ τις [ἀ]τάκτι ἢ μὴ πε[ιθ]άρχῃ τοῦ φρουράρχο[υ], ἐ[ξ]ε[ί]ναι [τῶι φρ]ουράρχῳ καὶ καταδεῖν κα[ί] ἀπόμισθον ποιῆσαι. Πρβλ. Δημοσθ. Κατ' Ἀριστοκράτους (23), 154: ἐκεῖνος (δηλ. ὁ Χαρίδημος) ὡς ἀπόμισθος γίνεταί παρὰ Τιμοθέου τότε, ἀπ' Ἀμφιπόλεως ἀναχωρῶν, διαβάς εἰς τὴν Ἀσίαν, κτλ.

20. SEG XXXVI 548 (3. αἰ. π.Χ.), στ. 7-10: αἱ μὰ κά τις ἐν τύτεις μὰ ἐμ[μ]μένα, ἀπόλαος ἔστον [ἀ]τ τὰς συγγενει[ας] καὶ τάλαντεν ἀργύρ[ου] ὀφλέτου [τ]εῖς συγγενέσσι.

21. Οἱ προταθεῖσες ἐρμηνεῖες συζητοῦνται ἀπὸ τὸν Z. Papakonstantinou, «The Cretan Arokosmos», ZPE 111 (1996) 93 κέ. Βλ. καὶ Ph. Gauthier, Bull. épigr. 1997, 450.

22. Βλ. R. F. Willets, *Aristocratic Society in Ancient Crete*, London 1955, 37 κέ.

23. Πολυδεύκης 1,128 (E. Bethe): καὶ οἱ ἄρχοντες οἱ μὲν τοῦ παντός στρατηγοὶ καὶ συστράτηγοι καὶ ὑποστράτηγοι, ὡσπερ οἱ ἀποχειροτονηθέντες ἀποστράτηγοι. Πρβλ. Δημοσθ. Κατ' Ἀριστοκράτους (23) 149: ἐπειδὴ τὸν μὲν Ἰφικράτην ἀποστράτηγον ἐποιήσατε, Τιμόθεον δ' ἐπ' Ἀμφίπολιν καὶ Χερρόνησον ἐξεπέμψατε στρατηγόν, κτλ.

όποιος αποδίδει τὸν ὄρο στὸν ἱστορικὸ Θεόπομπο²⁴. Ἀντιθέτως μαρτυροῦνται συχνὰ στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ γραμματεία οἱ λέξεις ἀπόπολις καὶ κυρίως ἄπολις.

Ἄπόπολις. Ἡ λέξη αὐτὴ βρίσκεται γιὰ πρώτη φορὰ στοὺς τραγικοὺς καὶ ἀπὸ τὰ σχετικὰ χωρία προκύπτει ὅτι ἀπόπολις εἶναι αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἔχει ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴν πόλη του²⁵.

Ἄπολις. Εἶναι ὁ συχνότερος μαρτυρούμενος ὄρος καὶ μάλιστα σὲ πολιτικὰ συμφραζόμενα, γιὰ πρώτη φορὰ στοὺς τραγικοὺς καὶ ἐφεξῆς στὴν λοιπὴ γραμματεία. Ὁ ἄπολις εἶναι αὐτὸς ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει πόλη (εἴτε διότι ἡ πόλη του δὲν ὑπάρχει πλέον εἴτε διότι ἐξορίσθηκε ἀπὸ τὴν πόλη του)²⁶, κατὰ συνέπεια ὁ μὴ ἔχων τὴν ιδιότητα τοῦ πολίτη μιᾶς πόλης, ὁ εὐρισκόμενος ἐκτὸς νομικοῦ πλαισίου²⁷. Ἀπὸ τὴν εὐρεία χρῆση τοῦ ὄρου ἄπολις στὴν γραμματεία προκύπτει ὅτι αὐτὸς ὁ ὄρος κατεξοχὴν προσδιόριζε τὴν κατάστασι ἐνὸς προσώπου ὡς μὴ πολίτου. Ἴσως ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ σπάνια χρῆση τοῦ ὄρου ἀποπολίτης, ὁ ὁποῖος ἀποδίδεται ἀπὸ τὸν Πολυδεύκη στὸν Θεόπομπο ὡς νεολογισμός. Ἀναμφίβολα ὁ ὄρος ἀποπολίτης εἶναι συνώνυμος τοῦ ὄρου ἄπολις.

Ὁ ὄρος ἄπολις μὲ αὐτὴν τὴν σημασία ἐπεβίωσε ὡς τὴν ὕστερη ἀρχαιότητα σὲ δύο χωρία τοῦ Πανδέκτη, στὰ ὁποῖα ἀντικατέστησε ἓναν προφανῶς συνώνυμο λατινικὸ ὄρο τῆς ρωμαϊκῆς νομοθεσίας²⁸. Πρόκειται γιὰ δύο χω-

24. Πολυδεύκης 3, 58 (E. Bethe) = Θεόποπος *FGrHist* 115 F 338: *παμπόνηροι δ' οἱ Θεοπόμπου τοῦ συγγραφέως ἀποπολίται καὶ ἀφέταιροι καὶ ἀπαθηναῖοι*. Βλ. γιὰ ὄλες τὶς σύνθετες λέξεις μὲ δεῦτερο συνθετικὸ τὸ οὐσιαστικὸ πολίτης G. Redard, *Les noms Grecs en -της, -τις et principalement en -ιτης, -ιτις*. *Étude philologique et linguistique*, Paris 1949, 20 κέ.

25. Βλ. ἀναλυτικὰ M. Casevitz, *Ktèma* 10 (1985) 97-98.

26. Δύο χαρακτηριστικὰ χωρία: Ἡρόδ. 7, 104 (ὀμίλια Δημαράτου πρὸς Ξέρξη): *οἷ με τιμὴν τε καὶ γέρεα ἀπελόμενοι πατρώια ἄπολιν τε καὶ φυγάδα πεποιήκασι*. Ἡρόδ. 8, 61 (ἡ Ἀττικὴ εἶχε καταληφθεῖ ἀπὸ τὸν Ξέρξη καὶ οἱ θεομοὶ τῆς πόλης εἶχαν μεταφερθεῖ στὴν Σαλαμίνα): *Ταῦτα λέγοντος Θεμιστοκλέος αὐτὶς ὁ Κορίνθιος Ἀδείμαντος ἐπεφέρετο, σιγὰν τε κελεύων τῷ μὴ ἐστὶ πατρίς καὶ Εὐρυβιάδην οὐκ ἔων ἐπισηφίζειν ἀπόλι ἀνδρὶ*.

27. Βλ. ἀναλυτικὰ M. Casevitz, *Ktèma* 10 (1985) 100-102.

28. Κατὰ τὸν M. Lemosse, «L'inscription de Walldürn et le problème des déditices», *Ktèma* 6 (1981) 335, ἡ λέξη ἀπόλιδες ἀντικατέστησε στὴν *Digesta* τὴν λέξη *dediticii*, ἡ ὁποία ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἦταν πλέον ἀναχρονιστικὴ. Κατὰ τὸν E. Volterra, «Gli ἀπόλιδες in diritto romano», στό: *Studi in onore di F. Messineo* IV, Milano 1957, 473 κέ. ἰδ. 479 καὶ 483, ἡ λέξη ἄπολις ἀντικατέστησε στὴν *Digesta* τὴν λέξη *peregrinus*. Ἀλλὰ αὐτοὶ οἱ ὄροι δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἐναλλακτικὰ, διότι ὁ *peregrinus* εἶχε *status civitatis*, ἐνῶ ὁ ἄπολις δὲν εἶχε.

ρία τοῦ Οὐλπιανοῦ καὶ τοῦ Μαρκιανοῦ ἀντιστοιχῶς. Κατὰ τὸν Οὐλπιανὸ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι καταδικάσθηκαν σὲ aqua et igni interdictio καὶ σὲ deportatio²⁹, δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ προβοῦν σὲ testamentum καὶ fideicommissum, γὰρ τὸν λόγο ὅτι εἶναι ἀπόλιδες³⁰. Κατὰ τὸν Μαρκιανὸ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι καταδικάσθηκαν σὲ opus publicum perpetuo³¹ καὶ σὲ deportatio in insulam καὶ κατὰ συνέπεια δὲν ἔχουν τὰ δικαιώματα ποῦ ἀπορροῦν ἀπὸ τὸ ius civile, ὀρίζονται ὡς ἀπόλιδες, δηλ. sine civitate³². Ἐπομένως ἀπόλιδες = sine civitate εἶναι τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἀπώλεσαν τὰ πολιτικά τους δικαιώματα ὡς συνέπεια τῶν ἀνωτέρω σοβαρῶν ποινῶν, ἀλλὰ διατήρησαν τὴν προσωπικὴ τους ἐλευθερία. Ἡ φράση sine civitate ἀπὸ τὸ χωρίο τοῦ Μαρκιανοῦ ἀντιστοιχεῖ στὴν φράση nullius certae civitatis civis ἀπὸ ἓνα ἄλλο χωρίο τοῦ Οὐλπιανοῦ, τὸ ὁποῖο ἀναφέρεται σὲ κατηγορίες ἐλευθέρων προσώπων, τὰ ὁποῖα ἀδυνατοῦν νὰ προβοῦν σὲ testamentum. Ἐκτὸς ἀπὸ ἓναν Latinus Iunianus, στερεῖται αὐτῆς τῆς δυνατότητας ὁποιοδήποτε πρόσωπο qui dediticiorum numero est, γὰρ τὸ λόγο ὅτι τὸ πρόσωπο αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπὸ νομικὴ ἄποψη οὔτε civis Romanus, οὔτε peregrinus, ἀλλὰ εἶναι nullius certae civitatis civis³³. Ἔτσι στὶς ἀνωτέρω κατηγορίες ἐλευθέρων προσώπων χωρὶς πολιτικά δικαιώματα προστίθεται καὶ ἡ κατηγορία τῶν dediticiorum numero.

Μὲ βάση τὴν ἐξίσωση ἀπόλιδες = sine civitate = nullius certae civitatis civis, οἱ ἀπόλιδες δὲν ἔχουν οὔτε ρωμαϊκὸ οὔτε τοπικὸ πολιτικὸ δικαίωμα,

29. Γιὰ τὶς ποινὲς αὐτὲς Kleinfeller, «Deportatio in insulam», *RE V 1* (1903) 231-233: Ἡ deportatio in insulam (ἢ quasi in insulam), ἡ ὁποία κατὰ τοὺς Αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἀντικατέστησε τὴν aqua et igni interdictio, ἐφαρμοζόταν σὲ πολιτικά καὶ ποινικά ἀδικήματα καὶ ἔληγε μὲ χάρη ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα.

30. Ulpianus *libro primo fideicommissorum* (*Dig.* 32, 1, 2): Hi, quibus aqua et igni interdictum est, item deportati fideicommissum relinquere non possunt, quia nec testamenti faciendi ius habent, cum sint ἀπόλιδες.

31. Βλ. γιὰ τὴν δημόσια ἀναγκαστικὴ ἐργασία J. Lenglé, «Opus publicum» (2), *RE XVIII 1* (1939) 828.

32. Marcianus *libro primo institutionum* (*Dig.* 48, 19, 17): Item quidam ἀπόλιδες sunt, hoc est sine civitate: ut sunt in opus publicum perpetuo dati et in insulam deportati, ut ea quidem, quae iuris civilis sunt, non habeant, quae vero iuris gentium sunt, habeant.

33. Ulpianus 20, 14 (*FIRA II* 284): Latinus Iunianus, item is qui dediticiorum numero est testamentum facere non potest: Latinus quidem, quoniam nominatim lege Iunia prohibitus est, is autem qui dediticiorum numero est, quoniam nec quasi civis Romanus testari potest cum sit peregrinus, nec quasi peregrinus quoniam nullius certae civitatis civis est ut secundum leges civitatis suae testetur. Βλ. γιὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ χωρίου καὶ B. Kübler, «Testament» (juristisch), *RE V A 1* (1934) 992.

διότι δὲν ἀνήκουν σὲ καμία συγκεκριμένη civitas. Τὰ ἐν λόγῳ πρόσωπα προσδιορίζονται μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τόσο ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς ρωμαϊκῆς, ὅσο καὶ ἀπὸ αὐτὴν τῆς τοπικῆς νομοθεσίας³⁴.

γ. *Οἱ ἀποπολεῖται*: συμπέρασμα.

Ἐπειδὴ ὁ ὄρος *ἀποπολίτης* ἔχει τὴν ἴδια σημασία μὲ τὸν ὄρο *ἀπολις* ἀφενὸς καὶ ἐμφανίζεται σὲ ἐπιγραφή τῶν Αὐτοκρατορικῶν χρόνων ἀφετέρου, εἶναι εὐλόγο ὅτι χρησιμοποιεῖται στὶς ἱστορικές συνθήκες τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς ὅπως καὶ ὁ ὄρος *ἀπολις*. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο οἱ *ἀποπολεῖται* τῆς ἐπιγραφῆς πρέπει νὰ ἦταν ἓνα σύνολο ἐλευθέρων προσώπων χωρὶς πολιτικὸ δικαίωμα (ρωμαϊκὸ ἢ τοπικὸ). Ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖον βρισκόνταν σ' αὐτὴν τὴν κατάσταση, δὲν εἶναι γνωστός. Μὲ βάση τὰ ἀνωτέρω χωρία τὰ πρόσωπα αὐτὰ εἴτε ἀπώλεσαν τὰ πολιτικά τους δικαιώματα λόγω σοβαρῶν ποινῶν κατὰ τὴν ρωμαϊκὴ νομοθεσία³⁵, εἴτε δὲν εἶχαν πολιτικὰ δικαιώματα, διότι ἐντὸς τοῦ συστήματος διοίκησης τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, στὸ ὁποῖο εἶχε ἐνταχθεῖ καὶ ἡ ἑλληνικὴ αὐτοδιοίκηση, δὲν ἀνήκαν σὲ καμία πόλη (civitas). Ἡ πρώτη ἐκδοχὴ εἶναι λιγότερο πιθανή, διότι οἱ *ἀποπολεῖται* δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ἓνα συμπτωματικὸ ἄθροισμα προσώπων καὶ διότι ἡ ἴδια ἡ ἐπιγραφή ὁδηγεῖ πρὸς τὴν δευτέρη ἐκδοχὴ.

Ἐπειδὴ πρόκειται γιὰ μία ἑλληνικὴ ἐπιγραφή ἀπὸ ἑλληνικὴ περιοχὴ, πρέπει νὰ ἐξεταστοῦν οἱ δυνατότητες ἐρμηνείας τοῦ ὄρου *ἀποπολεῖται* σὲ σχέση μὲ μία ἑλληνικὴ πόλη τῆς περιοχῆς. Πρῶτον οἱ ποινὲς τῆς ἀτιμίας καὶ τῆς ἐξορίας ἐξακολουθοῦσαν νὰ ἐπιβάλλονται σὲ παραβάτες ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς πόλεις κατὰ τοὺς Αὐτοκρατορικοὺς χρόνους³⁶. Φαίνεται ὅμως ὅτι αὐτὲς ἦταν μεμονωμένες περιπτώσεις. Ἐκτὸς αὐτοῦ, ὅσο γνωρίζουμε ἀπὸ τὴν προρωμαϊκὴ ἐποχὴ, οἱ φυγάδες τῶν ἑλληνικῶν πόλεων συνέχιζαν νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ ἐθνικὸ τους ὄνομα³⁷. Μᾶλλον δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ προέλευσις τῶν

34. Βλ. καὶ E. Volterra, *Studi in onore di F. Massineo* IV, 476, σημ. 5: ὅτι ὁ ὄρος *ἀπόλιδες* ἀναφέρεται σὲ ὁποιαδήποτε civitas, ὄχι μόνο στὴν ρωμαϊκὴ.

35. Ἕνα παράδειγμα ἐφαρμογῆς τῆς ποινῆς deportatio in insulam εἶναι ὁ Ἀθηναῖος Φεΐδιμος: *SEG XXIX 127* (= J. M. Oliver, *Greek Constitutions of Early Roman Emperors from Inscriptions and Papyri* (American Philosophical Society Vol. 178), Philadelphia 1989, 366 κέ., ἀρ. 184· ἐπιστολὲς τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, 174/175 μ.Χ.) στ. 44-47.

36. Π.χ. ψήφισμα Κυζίκου *Syll³ 799* (38 μ.Χ.), στ. 24-25: *ἐὰν μὲν πολείτης ἢ ἀποξενοῦσθαι, ἐ[ὰν δὲ ξέ]νους ἢ μέτοικος, καὶ τῆς πόλεως εἶργεσθαι* Βλ. γιὰ τὴν σημασία τοῦ ρήματος ἀποξενοῦσθαι F. Papazoglou, *Laoi et Paroikoi. Recherches sur la structure de la société hellénistique*, Beograd 1997, 241 μὲ σημ. 476.

37. Βλ. σχετικὰ J. Seibert, *Die politischen Flüchtlinge und Verbannten in der*

ἀποπολειτῶν. Δεύτερον ἡ σύνθεση τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἐλληνικῶν πόλεων κατὰ τοὺς Αὐτοκρατορικοὺς χρόνους περιελάμβανε ἐλεύθερους μὴ πολῖτες. Αὐτοὶ δὲν ἔτεροπροσδιορίζονται οὔτε αὐτοπροσδιορίζονται ὡς μὴ πολῖτες, ἀλλὰ μὲ ὄρους οἱ ὅποιοι δείχνουν τὴν νομικὴ τους θέση, δηλαδή ὡς *πάροικοι*, *μέτοικοι*, *ἀπελεύθεροι*³⁸. Μᾶλλον οἱ ἀποπολεῖται δὲν ἀνήκουν σ' αὐτὲς τὶς κατηγορίες. Τρίτον στὴν κατάσταση τῶν ἐλευθέρων μὴ πολιτῶν βρισκόνταν ἐντὸς τῶν ρωμαϊκῶν ἀποικιῶν (ἐκτὸς τῶν ξένων) οἱ παλαιοὶ πολῖτες. Αὐτὴ ἡ σύνθεση τῶν ρωμαϊκῶν ἀποικιῶν ἐκφράζεται στὶς ἐπιγραφές μὲ τὴν ζεύξη *coloni et incolae*, ἢ ζεύξη *coloni et peregrini* μαρτυρεῖται ἀπαξ³⁹. Ὡστόσο ὁ λατινικὸς ὄρος *incolae* τῆς ζεύξης *coloni et incolae* ἀποδίδεται στὴν δίγλωσση ἀνάθεση ἀπὸ τὸ Δῖον μὲ τὸν ἐλληνικὸ ὄρο *πάροικοι*⁴⁰. Ἐπομένως οἱ ἀποπολεῖται δὲν ἀνήκουν σ' αὐτὴν τὴν κατηγορία. Τέταρτον στὴν κατάσταση τῶν ἐλευθέρων μὴ πολιτῶν βρισκόνταν πληθυσμοὶ μὴ ἐλληνικῆς προέλευσης ἐξαρτώμενοι ἀπὸ ἐλληνικὲς πόλεις. Αὐτοὶ κατὰ τὴν ρωμαϊκὴ νομικὴ ὀρολογία καὶ ἐντὸς τοῦ ρωμαϊκοῦ συστήματος διοίκησης δὲν ἀνήκαν ὀργανικὰ σὲ καμία *civitas*⁴¹. Τέτοιοι πληθυσμοὶ μαρτυροῦνται στὶς πηγὲς σπάνια.

Ἀπὸ μιά πόλη τῆς Σιντικῆς, τὴν ὁποία μὲν ἡ F. Parazoglou ταύτισε μὲ τὴν Παροικόπολη⁴², γιὰ τὴν ὁποία δὲ ὁ M. Zahrtz ἀντιπροτείνει τὴν Ἀδριανό-

griechischen Geschichte. Von den Anfängen bis zur Unterwerfung durch die Römer (Impulse der Forschung, Band 30), Textteil, Darmstadt 1979, 371 κέ.

38. Γιὰ τοὺς ὄρους αὐτοὺς στὶς ἐπιγραφές τῆς Αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς βλ. F. Parazoglou, *Laoi et Paroikoi*, 194 κέ. (*πάροικοι* καὶ *ἀπελεύθεροι*, ἐκτὸς βεβαίως πολιτῶν, Ρωμαίων καὶ ξένων), 201 κέ. (*πάροικοι-παροικοῦντες* στὴν Μακεδονία), 249 κέ. (ἡ ζεύξη *ἀπελεύθερος καὶ πάροικος*) καὶ 216, σημ. 406 (*μέτοικοι*).

39. Γιὰ τοὺς *incolae* τῶν ρωμαϊκῶν ἀποικιῶν στὶς δυτικὲς ἐπαρχίες βλ. A. Chastagnol, «Coloni et incolae. Note sur les différenciations sociales à l'intérieur des colonies romaines de peuplement dans les provinces de l'Occident (Ier siècle av. J.-C. - Ier siècle ap. J.-C)», στό: *Splendidissima civitas. Études d'histoire romaine en hommage à Fr. Jacques*, réunies par A. Chastagnol, S. Demougin et Cl. Lepelley, Paris 1996, 13 κέ. (αὐτ. 15, ἡ ζεύξη *coloni et peregrini*). G. Roma, «Incolae: Alcume osservazioni», *RSA* 28 (1998) 135 κέ. (αὐτ. 143, ἡ ζεύξη *coloni et peregrini*). Γιὰ τὸ ἴδιο θέμα στὶς ἀνατολικὲς ἐπαρχίες βλ. M. Sartre, «Les colonies romaines dans le monde Grec», στό: Ed. Dabrowa (Ed.), *Roman Military Studies* (Electrum Vol. 5), Krakow 2001, 128 κέ.

40. SEG XXXIV 631 (ἐποχὴ Σεβήρων).

41. Κατὰ τὴν A. N. Sherwin-White, *The Roman Citizenship*, Oxford 1973², 390, στὶς ἐλληνικὲς ἐπαρχίες, ὅπου οἱ συνθῆκες ἦταν διαφορετικὲς, τὸ χωρίο τοῦ Οὐλπιανοῦ 20,14 ἀναφέρεται σὲ ἀγροτικοὺς πληθυσμοὺς ποὺ ὑπῆρχαν στὴ χώρα τῶν πόλεων καὶ ἦταν ἀποκλεισμένοι ἀπὸ τὰ πολιτικὰ δικαιώματα.

42. F. Parazoglou, *Les Villes de Macédoine à l'époque romaine* (BCH Suppl. XVI), Paris 1988, 371-375.

πολη τῆς περὶ τὴν Γάζωρο Πενταπόλεως⁴³, προέρχεται μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀντωνίνου Εὐσεβοῦς τοῦ ἔτους 158 μ.Χ., στὴν ὁποία ἀναφέρονται οἱ πολῖτες, οἱ ξένοι, δοῦλοι, οἱ ἐνκεκτημένοι, τέλος μιὰ εἰδικὴ κατηγορία προσώπων, ἡ κατάσταση τῶν ὁποίων προσδιορίζεται περιφραστικά. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐπιτρέπει στὴν πόλη γιὰ τὶς οἰκονομικὲς τῆς ἀνάγκες νὰ ἐπιβάλλει κεφαλικὸ φόρο ἑνὸς δηναρίου στὰ *ἐλεύθερα σώματα* τὰ ὁποῖα πλήρωναν τακτικὸ κεφαλικὸ φόρο (*tributum capitis*) στὴν Ρώμη⁴⁴. Αὐτὰ τὰ *ἐλεύθερα σώματα* χωρὶς πολιτικὰ δικαιώματα ἦταν κατὰ τὴν F. Papazoglou οἱ ἐγχώριοι κάτοικοι τῶν κωμῶν τῆς Παροικόπολης⁴⁵. Τὰ πρόσωπα αὐτὰ δὲν αὐτοπροσδιορίζονται καὶ δὲν γνωρίζουμε τὸν ἀντίστοιχο λατινικὸ ὄρο ἢ περιφραση τοῦ ἑτεροπροσδιορισμοῦ τους. Ἀλλὰ κατὰ τὴν περιγραφὴ τους θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ ἐνταχθοῦν στὴν κατηγορία προσώπων τὰ ὁποῖα προσδιορίζονται ὡς *ἀπόλιδες* = *sine civitate* ἢ *nullius certae civitatis cives* ἢ *dediticiozum numero*.

Ἀναλόγως πρὸς τὰ *ἐλεύθερα σώματα* τῆς Παροικόπολης, οἱ *ἀποπολεῖται* τῆς ἐπιγραφῆς ἴσως ἦταν ἕνας μόνιμος ἀγροτικὸς πληθυσμὸς, ὁ ὁποῖος ἦταν ἐξαρτημένος ἀπὸ τὴν ἀταύτιστὴ ἑλληνικὴ πόλη στὴν θέση Παλιοχώρι καὶ ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε πολιτικὰ δικαιώματα οὔτε πρὶν τὴν ρωμαϊκὴ κυριαρχία. Ἐπακόλουθο τῆς ἐρμηνείας αὐτῆς εἶναι ἡ ὑπόθεση ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ ἕνα ὁμοιογενὲς καὶ πολυάριθμο σύνολο ἀνθρώπων.

Στ. 2: ΑΣ

Στὸ τέλος τοῦ πρώτου στίχου, μετὰ τὸ ὄρατὸ κάτω ἴχνος τοῦ ἰῶτα, δὲν γνωρίζουμε ἂν ὑπῆρχε κείμενο, τὸ ὁποῖο θὰ μπορούσε νὰ συσχετισθεῖ μὲ τὰ γράμματα ΑΣ τῆς ἀρχῆς τοῦ στ. 2. Τὸ πλάτος τῆς στήλης θὰ τὸ ἐπέτρεπε. Δὲν εἶναι ὅμως πιθανόν, διότι ὅλοι οἱ στίχοι μὲ ἐξαίρεση τὸν στίχο 2 ἔχουν 13 γράμματα. Σὲ αὐτὴν τὴν ἰσομετρία ἐντάσσεται καὶ ὁ στ. 1 μὲ τὴν λέξη *οἱ ἀποπολεῖται*. Ἐπίσης εἶναι ἀναμενόμενο ἕνα κενὸ καὶ πρὶν ἀπὸ τὰ γράμματα ΑΣ, ὅπως ὑπάρχει καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτά. Αὐτὴ ἡ διάταξη τῆς γραφῆς μᾶλλον ἀποκλείει τὶς ἐξῆς ἐρμηνεῖες τῶν γραμμάτων ΑΣ: Πρῶτον τὰ γράμματα ΑΣ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι κατάληξη ἑνὸς τοπωνυμίου, τὸ προηγούμενο μέρος

43. M. Zahrnt, «Hadrians Wirken in Makedonien», στό: Ἐμμ. Βουτυρᾶς (ἐπιμ.), *Inscriptions of Macedonia*, Thessaloniki 1996, 232-235.

44. J. H. Oliver, *Greek Constitutions of Early Roman Emperors from Inscriptions and Papyri*, 322 κέ., ἀρ. 156, στ. 6-8: *συνχωρῶ ὑμεῖν καὶ τοῖς σώμασι τοῖς ἐλευθέροις, ἃ [δι]ὰ χρόνον φόρον διδόασιν, δηνάριον ἐκάστω ἐπιβαλεῖν, ὡς καὶ τοῦτον σχοίητε πρὸς τὰ ἀνανκαῖα ἔτομον πόρον*.

45. F. Papazoglou, *Villes de Macédoine*, 374-375 καὶ «La population des colonies romaines en Macédoine», *ZA* 40 (1990) 122.

τοῦ ὁποίου θὰ εἶχε γραφεῖ στὸ τέλος τοῦ στ. 1, καὶ γιὰ τὸν λόγο ὅτι, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸν στ. 3, ἀκολουθεῖται ὁ συλλαβικὸς χωρισμὸς τῶν λέξεων. Δεύτερον τὰ γράμματα ΑΣ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποτελοῦν χρονολογία, καὶ γιὰ τὸν λόγο ὅτι ἡ θέση τῆς χρονολογίας σὲ τέτοιου εἴδους ἐπιγραφὲς εἶναι στὸ τέλος τοῦ κειμένου⁴⁶.

Ἡ πιθανότητα νὰ ἀναφέρονται τὰ γράμματα ΑΣ στὸν τιμώμενο πρέπει μᾶλλον νὰ ἀποκλεισθεῖ. Ὅταν τιμώμενα πρόσωπα φέρουν προσδιορισμούς, αὐτοὶ εἶναι εἴτε γενικοὶ χαρακτηρισμοί, εἴτε τιμητικοὶ τίτλοι, εἴτε τίτλοι ἀξιωματῶν. Οἱ λέξεις οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν γενικοὺς χαρακτηρισμούς, δὲν περικόπτονται. Οἱ στερεότυποι τιμητικοὶ τίτλοι περικόπτονται συνήθως σὲ καταλόγους ὀνομάτων ἢ στὴν ἀπαρίθμηση τῆς σταδιοδρομίας τοῦ προσώπου καὶ ἀκολουθοῦν κατὰ τὸ πλεῖστον μετὰ τὸ ὄνομα, ἐπίσης σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις περικόπτονται οἱ τιμητικοὶ τίτλοι θεσμῶν τῶν πόλεων⁴⁷. Οἱ τίτλοι ἀξιωματῶν ἀκολουθοῦν μετὰ τὸ ὄνομα, ἢ καὶ προηγοῦνται. Ὅμως συντομογραφίαι τίτλων ἀξιωματῶν μὲ τὰ δύο ἀρχικὰ γράμματα εἶναι ἐξαιρετικὰ σπάνιες στὶς ἑλληνικὲς ἐπιγραφές⁴⁸. Ἐπιπλέον τὰ γράμματα ΑΣ δὲν βρῖσκουν ἀντιστοιχία σὲ καμία ἀπὸ τὶς γνωστὲς βραχυγραφίαις τίτλων ἀξιωματῶν.

Ἀπὸ τὸν ἀποκλεισμὸ τῶν ἀνωτέρω πιθανοτήτων προκύπτει ὅτι τὰ γράμματα ΑΣ πρέπει νὰ ἀναφέρονται στοὺς τιμῶντες. Τὰ γράμματα ΑΣ μᾶλλον δὲν εἶναι βραχυγραφία μιᾶς λέξης ἢ ὁποία δείχνει τὴν προέλευση τῶν ἀποπολιτῶν⁴⁹. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς ἀνάλυσης τῆς βραχυγραφίας

46. Ὅπως π.χ. *SEG* XLI 1109, 1110 (Σεβαστόπολις· τιμητικὲς ἐπιγραφὲς γιὰ τὸν Τραϊανό, 98 μ.Χ.). *SEG* XLI 1108bis (Νεοκλαυδιόπολις· τιμητικὴ ἐπιγραφή γιὰ τὴν Ἰουλία Μαμαία, 224/225 μ.Χ.).

47. Π.χ. *SEG* XXXIII 584 (Τόμις· κατάλογος ὀνομάτων, πρῶτο ἡμισυ 3. αἰ. μ.Χ.), στ. 6: [Θ]ρασυμήδης β' φ(ιλότητος) (ὁμοίως στ. 7). *SEG* XXXIV 1103 (Ἐφεσος· τιμητικὴ ἐπιγραφή γιὰ τὸν Κορνήλιο Γάμο, χωρὶς χρονολογία), στ. 5: φιλο(σέβαστον). Η. Engelmann-D. Knibbe-R. Merkelbach, *Die Inschriften von Ephesos*, Teil III (*IGSK* Band 13, Teil III), Bonn 1980, 621 (τιμητικὴ ἐπιγραφή γιὰ τὸν ἀνθύπατο Λ. Ἀρτώριο Πεῖο Μάξιμο), στ. 8-10: ἡ κρατ(ίστη) καὶ φιλοσεββ. Ἐφεσίων βουλὴ καὶ ὁ λαμπρότ(ατος) δῆμος.

48. Ἐπίσης οἱ συντηρήσεις συνθέτων λέξεων μὲ τὰ ἀρχικὰ γράμματα τῶν δύο συνθετικῶν εἶναι ἐξαιρετικὰ σπάνιες, ὅπως π.χ. Μ. Avi-Yonah, *Abbreviations in Greek Inscriptions*, Chicago 1974 (= Α. Ν. Oikonomides, *Abbreviations in Greek Inscriptions, Papyri, Manuscripts and early printed books*, Chicago 1974) σελ. 46: ΑΚ-Α(ὔτο)κ(ράτωρ). Ἐπίσης δὲν εἶναι συγχνὸς ὁ τρόπος σύντμησης τοῦ παραδείγματος *SEG* XVI 813 (Adraha Ἀραβίας, 274/275 μ.Χ.) στ. 2-3: προνοία τοῦ δ(ιασημοτάτου) ἡ(μῶν) ἡ(γεμόνος) Φλ. Αἰλιανῶ.

49. Π.χ. τοῦ τύπου Μ. Avi-Yonah, *Abbreviations in Greek Inscriptions*, σελ. 47: ΑΛ(εξανδρεὺς), σελ. 51: ΑΣ(καηνός). Ἡ τοῦ τύπου D. Whitehead, «Abbreviated

παραμένει⁵⁰, είναι ἀμφίβολο ἐὰν πρόσωπα εὐρισκόμενα σὲ ὑποδεέστερη κατάσταση εἶχαν ἀπὸ νομικὴ ἄποψη προέλευση⁵¹. Ἐπίσης τὰ γράμματα ΑΣ μᾶλλον δὲν εἶναι βραχυγραφία μιᾶς λέξης ἢ ὁποία δείχνει μία λειτουργία τῶν ἀποπολειτῶν, διότι δὲν βρίσκουν ἀντιστοιχία σὲ καμία ἀπὸ τὶς γνωστὲς βραχυγραφίες οἱ ὁποῖες δείχνουν ιδιότητα ἢ λειτουργία⁵².

Ἡ πιθανότερη ἐρμηνεία εἶναι ὅτι τὰ γράμματα ΑΣ εἶναι ὁ ἀριθμὸς (201) τοῦ συνόλου τῶν ἀποπολειτῶν. Στὸ ἀλφαβητικὸ ἀριθμητικὸ σύστημα ὁ κανόνας (μὲ ἐξαιρέσεις) εἶναι ἡ κατιοῦσα κλίμακα⁵³. Ἀλλὰ ἡ ἀνιοῦσα κλίμακα εἶναι ὁ κανόνας (μὲ ἐξαιρέσεις) σὲ ὀρισμένες γεωγραφικὲς περιοχές, ὅπως στὴν Μακεδονία⁵⁴. Σὲ ἐπιγραφὰς οἱ ὁποῖες προέρχονται ἀπὸ σύνολα προσώπων, εἴτε ἀναγράφονται τὰ ὀνόματά τους⁵⁵, εἴτε τὸ ὄνομα μόνον τῆς ἐνώσης. Στὴν παροῦσα σύντομη ἐπιγραφή δὲν θὰ ἦταν εὐλόγη ἢ ἀναγραφή τῶν ὀνομάτων. Ἐπίσης ὑπάρχουν παραδείγματα, τὰ ὁποῖα δείχνουν ὅτι τίθεται ἀριθμὸς ἀντὶ τῶν ὀνομάτων, ὅταν δὲν εἶναι ἀπαραίτητη ἢ ἀναγραφή τῶν

Athenian Demotics», *ZPE* 81 (1990) 115: ΑΘ (συντομογραφία τοῦ δημοτικοῦ ὀνόματος Ἄθμονεύς, Ἄθμονόθεν). Πρβλ. *SEG* XXXVIII 1098 (=I.Stratonikeia 1318) στ. 7-8: Διονύσιος Φανίου Κω(ραιεύς). Βλ. ἐπίσης σὲ ἐντελῶς διαφορετικὰ συμφραζόμενα *SEG* XXX 990 (πρβλ. καὶ *SEG* XLVII 287. Δῆλος, περ. 325-275 π.Χ.), στ. 23-24: Διεκλαρώθην · ννΑΣ νν F.

50. Βλ. συντομογραφίες πού δείχνουν origo στρατιωτῶν: *CIL* 14507: ἀνάθεση ἀπὸ τὴν Ἄνω Μοισία τῶν 135 μελῶν τῆς VII Claudia, οἱ ὁποῖοι στρατολογήθηκαν τὸ 169 μ.Χ. καὶ ἀπολύθηκαν τὸ 195 μ.Χ. Ὄρισμένες συντομογραφίες πού δείχνουν origo δὲν μποροῦν νὰ ἀναλυθοῦν μὲ βεβαιότητα.

51. Βλ. D. Nörr, «origo», *RE Suppl.* X (1965), 463-464 γιὰ ἀπώλεια τῆς origo στὴν περίπτωση *capitis deminutio maxima*. Γιὰ πρόσωπα χωρὶς ἐθνικὸ ὄνομα, τὰ ὁποῖα διακρίνονται ἀπὸ τοὺς πολῖτες (φέρουν δημοτικὸ ὄνομα) καὶ ἀπὸ τοὺς ξένους (φέρουν ἐθνικὸ ὄνομα) βλ. M.-F. Baslez, «La cité grecque a-t-elle connu des apatrides? Documents athéniens et déliens de la fin du IIe siècle» στό: R. Lonis (ed.), *L'Étranger dans le monde grec* II, Nancy 1992, 17 κέ. M.-F. Baslez, «Citoyens et non citoyens dans l'Athènes impériale au Ier et IIe siècles de notre ère», στό: S. Walker-A. Cameron (Eds), *The Greek Renaissance in the Roman Empire (Bulletin Supplement 55)* London 1989, 17 κέ.

52. Βλ. βραχυγραφίες M. Avi-Yonah, *Abbreviations in Greek Inscriptions*, 45 κέ.

53. Βλ. γιὰ τὸ γενικὸ φαινόμενο M. Guarducci, *Epigrafia Greca* I, Roma 1967, 423 κέ. Γιὰ τὴν Ἄττικὴ βλ. L. Threatte, *The Grammar of Attic Inscriptions* I, 114.

54. Βλ. π.χ. τοὺς καταλόγους χρονολογημένων ἐπιγραφῶν τῆς Μακεδονίας M.N. Tod, «The Macedonian Era II», *ABSA* 24 (1919/20-1920/21) 55, 56, 57-58.

55. Π.χ. *SEG* XXXIX 732 (Ρόδος: περ. 100-50 π.Χ.): κατάλογος ὀνομάτων 83 προσώπων (ἀναθετῶν).

ὀνομάτων⁵⁶. Ἐὰν αὐτὴ ἢ ἐρμηνεῖα τῆς συντομογραφίας ΑΣ εἶναι ὀρθή, πρόκειται γιὰ ἕναν μεγάλο ἀριθμὸ ἀποπολιτῶν. Πολυπληθῆ σύνολα προσώπων βρίσκουμε π.χ. σὲ καταλόγους ἐφήβων, σὲ καταλόγους φυλετῶν ἢ καὶ κατοίκους μικρῶν ἀγροτικῶν οἰκισμῶν⁵⁷.

Στ. 2-4: *Μᾶρκον Ἰούλιο[ν] Οὐλπίον Λονγεῖνον.*

Τὰ ὀνόματα τοῦ τιμωμένου δείχνουν ὅτι πρόκειται γιὰ Ρωμαῖο πολίτη⁵⁸. Πρόκειται γιὰ ἀπλὴ ἐκφορὰ τοῦ ὀνόματος, δηλαδὴ χωρὶς ὄνομα πατρὸς καὶ χωρὶς φυλὴ, φαινόμενο τὸ ὁποῖο εἶναι σύνηθες⁵⁹. Ὁ Μᾶρκος Ἰούλιος

56. IGR IV 796 (ἐπιτάφιο ἀπὸ τὴν Ἀπάμεια τῆς Φρυγίας): Ἀπφία Παπίου μῆτηρ Ἡσύχῃ ἐμποριάρχῃ τέκνῃ κὲ αἰαντῇ ἐποίησε τὸ ἡρῶν ἐκ τῶν ἰδίων, σπουδασάντων κὲ τῶν συνβιωτῶν κὲ λβ' ἄλλων. SEG XXXII 1306 (Κίβυρα· τιμητικὴ ἐπιγραφή γιὰ τὸν Κόιντο Οὐηράνιο Φίλαγρο, 1. αἰ. μ.Χ.), στ. 5-6: καὶ δημοσίους δούλους ἐγνεικήσαντα ἑκατὸν ἑπτά. IGR IV 1756 (Σάρδεις, τιμητικὴ ἐπιγραφή), στ. 77-78: ἐ(κ)κλησίας ἀρχαιρετικῆς συναχθείσης καὶ συνελθόντων τῶν ἀπὸ τῶν [πόλεων ἐ]κατὸν κ(αι) ν' ἀνδρῶν. I.Ephesos III, 690 (τιμητικὴ ἐπιγραφή γιὰ τὸν Γάϊο Ἰούλιο Ποντιανό, ἐποχῆς Ἀδριανοῦ ἢ Ἀντωνίνου Εὐσεβοῦς), στ. 23-25: τῆς θυσίας τοῖς θεοῖς ἐπιτελουμένης πκδ' βουλευτᾶς καὶ ἱερεῖς λαμβάνειν ἀνά (δηνάριον) α'. Πρβλ. τίς λατινικὲς ἐπιγραφές AE 1963, 96: civitates LXIII pagi Thuscae et Gunzuzi. M. Riel, *The Inscriptions of Alexandria Troas* (IGSK Band 53), Bonn 1997, 35: civitates XXXXIII ex provinc(ia) Africa κτλ.

57. SEG XXVI 176 (Ἀθήνα· κατάλογος ἐφήβων μὲ ὀνόματα ἄνω τῶν 200, 170/1-175/6 μ.Χ.). SEG XXIV 1105 (Ἰστρία· κατάλογος 103 μελῶν τῆς Βορέων φυλῆς, δεῦτερο ἡμισυ 1. αἰ. π.Χ.). *Syll*³ 880 (=F. F. Abbott/A. C. Johnson, *Municipal Administration in the Roman Empire*, Princeton 1926 (repr. New York 1968) 458 κέ., ἀρ. 131· ἴδρυση τοῦ ἐμπορίου Πίζος μὲ 181 νέους κατοίκους, 202 μ.Χ.).

58. Βλ. γιὰ τὴν σχέση ὀνομάτων καὶ πολιτικοῦ δικαιώματος G. Alföldy, «Notes sur la relation entre le droit de cité et la nomenclature dans l'Empire romaine», *Latomus* 25 (1966) 37 κέ.

59. Βλ. γιὰ τὴν παράλειψη τῆς φυλῆς G. Forni, «Il ruolo della menzione della tribù nell'onomastica Romana», στό: *L'Onomastique Latine* (Colloques Internationaux du Centre National de la Recherche Scientifique No 564), Paris 1977, 73 κέ. Γιὰ τὴν παράλειψη τοῦ πατρωνύμου καὶ τῆς φυλῆς στὰ ρωμαϊκὰ ὀνόματα ἀπὸ τοὺς Φιλίππους βλ. F. Papazoglou, *ZA* 40 (1990) 117. Γιὰ τὴν ἀπλὴ μορφή τῶν τριῶν ὀνομάτων στίς Θεσπιές βλ. C. Müller, «Nomina romana à Thespias», στό: A. D. Rizakis (Ed.), *Roman Onomastics in the Greek East. Social and Political Aspects* (Μελετήματα 21), Athens 1996, 160. Γιὰ τὴν ἀπλὴ ἐκφορὰ τοῦ ὀνόματος (τρία ὀνόματα) τῶν διοικητῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν διοικητῶν στὰ διπλώματα τῶν στρατιωτῶν τῶν ἐπικουρικῶν στρατευμάτων βλ. ἀντιστοίχως B. Lörincz, «Die Nennung und Funktion der Statthalter in den Auxiliarkonstitutionen», στό: W. Eck - H. Wolff (Hrsg.), *Heer und*

Ούλλιος Λονγεΐνος πρέπει να ήταν επιφανής πολίτης, διότι τιμήθηκε από ένα σύνολο προσώπων.

Ο Μάρκος Ίούλιος Ούλλιος Λονγεΐνος δεν ταυτίζεται, διότι δεν υπάρχουν προσωπογραφικά στοιχεία. Επίσης δεν είναι γνωστό άλλο πρόσωπο με το ίδιο όνομα στην ρωμαϊκή επαρχία της Μακεδονίας. Στην Μακεδονία το *nomen* Iulius είναι πολύ διαδεδομένο, ενώ το *nomen* Ulpius δεν είναι συχνό⁶⁰. Το ίδιο ισχύει και για τους εκ Μακεδονίας προερχόμενους στρατιώτες του ρωμαϊκού στρατού⁶¹. Είναι γνωστοί επίσης ο άνθυπατος της Μακεδονίας M. Ulpius Ann[us] Q[ui]ntianus⁶², ο άγνωστος έως τώρα άνθυπατος της Μακεδονίας M. Ούλλιος Ίουλιανός⁶³ και ο *legatus pro praetore* [M.] Ulpius As[tius]⁶⁴. Το *cognomen* Longinus⁶⁵ μαρτυρείται πιο συχνά στην

Integrationspolitik. Die römischen Militärdiplome als historische Quelle, Köln-Wien 1986, 375 κέ., και G. Alföldy, «Die Truppenkommandeure in den Militärdiplomen» στο: W. Eck-H. Wolff (Hrsg.), *Heer und Integrationspolitik*, 389 κέ.

60. A. Tataki, «The nomina of Macedonia», στο: A.D. Rizakis (Ed.), *Roman Onomastics in the Greek East*, 107: 243 Iulii, 40 Ulprii. F. Papazoglou, *ZA* 40 (1990) 117: στους Φίλιππους 17 Ίούλιοι, 6 Ούλλιοι.

61. Th. Chr. Sarikakis, «Des soldats macédoniens dans l'armée romaine», *Αρχαία Μακεδονία* 2 (1977), αρ. 131-150: Ίούλιοι από τη Θεσσαλονίκη, Βέροια, Πελαγονία, Ήράκλεια Σιντική, Ἀρέθουσα, Φιλίππους, Στόβους, Δόβηρο, Ήράκλεια (Λυγκηστίς ?), Κοινόν Δοστωναίων. Αὐτ. σ. 458, αρ. 217 (Λυχνιδός ?): αὐτ. σ. 458, αρ. 218 (Scuri): M. Ulprii. Ἀλλὰ ἡ ρωμαϊκὴ ἀποικία Scuri (Σκουῖποι) ἀπὸ τὴν ἴδρυσή της δὲν ἀνήκε στὴν ἐπαρχία Μακεδονία: βλ. F. Papazoglou, «Quelques aspects de l'histoire de la province de Macédoine», στο: *ANRW* II 7.1, Berlin-New York 1979, 347, σσημ. 201.

62. W. Eck, «Ulpius», *RE Suppl. XIV* (1974) 935, αρ. 24. Θ. Χ. Σαρκιάκης, *Ρωμαῖοι ἄρχοντες τῆς ἐπαρχίας Μακεδονίας. Μέρος Β': Ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ Διοκλητιανοῦ* (27 π.Χ.-284 μ.Χ.), Θεσσαλονίκη 1977, 119-120 (3. αἰ. μ.Χ.). A. Aichinger, «Die Reichsbeamten der römischen Macedonia der Prinzipatsepoche», *Archeoloski Vestnik* 30 (1979) 639, αρ. 35 (2. ἡμισυ 2. αἰ. -1. ἡμισυ 3. αἰ. μ.Χ.). L. Petersen, «Zur Verwaltung der Provinz Macedonia unter Trajan und Hadrian», στο: *Actes du Ier Congrès International des Études Balkaniques et sud-est Europeennes*, Sofia 1969, 157: Ὁ M. Ulpius Annius Quintianus ἦταν ἀπόγονος ἐνὸς προσώπου τὸ ὁποῖο εἶχε λάβει τὸ ρωμαϊκὸ πολιτικὸ δικαίωμα ἐπὶ ἀνθυπάτου τῆς Μακεδονίας τὸ 114 μ.Χ. Q. Annius Maximus. Γιὰ τὸν ἀνθύπατο τῆς Ἀχαΐας M. Ulpius ... βλ. E. Groag, *Die römischen Reichsbeamten von Achaia bis auf Diokletian* (Akademie der Wissenschaften in Wien. Schriften der Balkankommission. Antiquarische Abteilung IX), Wien und Leipzig 1939 (repr. 1976), 79 (τέλος 2.-ἀρχὴ 3. αἰ. μ.Χ.).

63. Π. Ἀδάμ-Βελένη-Ἡλ. Σβέρκος, «M. Ούλλιος Ίουλιανός ἀνθύπατος τῆς Μακεδονίας», ὑπὸ δημοσίευση: *Πρακτικὰ τοῦ Β' Πανελληνίου Συνεδρίου Ἐπιγραφικῆς*.

64. W. Eck, *RE Suppl. XIV*, 936, αρ. 27. Θ. Χ. Σαρκιάκης, *Ρωμαῖοι ἄρχοντες*, 151

Μακεδονία. Ταυτιζόμενα πρόσωπα μὲ τὸ cognomen Longinus εἶναι κυρίως πρόσωπα γνωστὰ ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία τους στὸν ρωμαϊκὸ στρατό⁶⁶. Ἀλλὰ ὁ συνδυασμὸς τῶν ὀνομάτων γένους Iulius, Ulpius μὲ τὸ cognomen Longinus εἶναι ἐξαιρετικὰ σπάνιος. Δὲν μαρτυρεῖται κανεὶς Οὐλπιος Λονγεῖνος, ἐνῶ εἶναι γνωστὸς ἓνας μόνον Ἰούλιος Λονγεῖνος, ὁ βετεράνος τῆς λεγεῶνος ὀγδόης Αὐγούστης ἀπὸ τὴν ρωμαϊκὴ ἀποικία τῶν Φιλίππων⁶⁷.

Τὸ praenomen Marcus καὶ τὸ nomen Ulpius κανονικὰ ἀνάγουν τὴν ἀπόκτηση τοῦ ρωμαϊκοῦ πολιτικοῦ δικαιώματος στὸν Τραϊανό. Ἀλλὰ ὁ τιμώμενος φέρει καὶ τὸ nomen Iulius καὶ μάλιστα στὴν πρώτη θέση. Πολυώνυμοι μὲ δύο αὐτοκρατορικὰ nomina συγκριτικὰ δὲν εἶναι σύνηθες φαινόμενο⁶⁸. Ἐκτὸς αὐτοῦ, γιὰ νὰ ἐξηγηθεῖ αὐτὴ ἡ συσσώρευση, πρέπει νὰ ὑπάρχουν πρόσθετες πληροφορίες. Γι’ αὐτὸν τὸν λόγο οἱ περισσότερες περιπτώσεις

(μετὰ τὸ 183 μ.Χ.), A. Aichinger, *Archeoloski Vestnik* 30 (1979) πίν. σελ. 668, ἀρ. 9 (ἴσως μετὰ τὸ 183 μ.Χ.).

65. Βλ. γιὰ τὸ cognomen Longinus I. Kajanto, *The Latin Cognomina* (Societas Scientiarum Fennica. Commentationes Humanarum Litterarum XXXVI 2), Helsinki 1965 (repr. Roma 1982), 231. H. Solin, «Die innere Chronologie des römischen Cognomens», στὸ: *L’Onomastique Latine* (1977) 123. Βλ. ἐπίσης *PIR*² L 335 κέ.

66. Ἀπὸ τὴν Ἡράκλεια Σιντική ὁ ἱππεὺς C. Cornelius Longinus (Th. Chr. Sarikakis, *Ἀρχαία Μακεδονία* 2 (1977) σ. 448, ἀρ. 104. F. Papazoglou, *ANRW* II 7. 1, 343/4) καὶ ὁ στρατιώτης C. Valerius Longinus (F. Papazoglou, *ANRW* II 7. 1, 345). Ἀπὸ τοὺς Στόβους ὁ στρατιώτης C. Val. Longinus (F. Papazoglou, *ANRW* II 7. 1, 346 μὲ σημ. 197) καὶ ὁ veteranus ex praetorio L. Dexsius Longinus (Th. Chr. Sarikakis, *Ἀρχαία Μακεδονία* 2 (1977) σ. 449, ἀρ. 108). Ἀπὸ τοὺς Στόβους εἶναι γνωστὸς καὶ ἓνας αὐτοκρατορικὸς ἀπελευθερὸς, ὁ T(itus) Fl(avius) Longin(us), augustalis: F. Papazoglou, «Dedicaces Deo Caesari de Stobi», *ZPE* 82 (1990) 217, ἀρ. 3.

67. *CIL* IX 4684: C. Iulius Longinus C. f. Vol. Phil. veteranus leg. VIII Aug. deductus ab divo Augusto Vespasiano Quirin(a) Raete. Th. Chr. Sarikakis, *Ἀρχαία Μακεδονία* 2 (1977) σ. 451, ἀρ. 137. F. Papazoglou, *ANRW* II 7.1, 344: ‘Ο C. Iulius Longinus στρατολογήθηκε στὴν legio VIII Augusta, ὅταν ἡ λεγεῶν αὐτὴ συμμετεῖχε στὸν στρατὸ τῆς Μοισίας, μεταξὺ 45-69. Βλ. ἐπίσης τὸν βετεράνο C. Iul(ius) (Lon)ginus τῆς leg. VI Claudia ἀπὸ τὴν ρωμαϊκὴ ἀποικία Scupi: Th. Chr. Sarikakis, *Ἀρχαία Μακεδονία* 2 (1977) σ. 451, ἀρ. 138.

68. Γιὰ διπλᾶ αὐτοκρατορικὰ gentilicia στίς ἐπιγραφές τῆς Θεσσαλονίκης βλ. Δ. Σαμσάρης, «Ἀτομικὲς χορηγήσεις τῆς ρωμαϊκῆς πολιτείας (civitas romana) καὶ ἡ διάδοσή της στὴ ρωμαϊκὴ ἐπαρχία Μακεδονία. I. Ἡ περίπτωση τῆς Θεσσαλονίκης, πρωτεύουσας τῆς ἐπαρχίας», *Μακεδονικά* 26 (1987-1988) 318/19, 327/28, 332. Γιὰ τὴν M. Ἀσία βλ. B. Holtheide, *Römische Bürgerrechtspolitik und römische Neubürger in der Provinz Asia* (Hochschulsammlung Philologie, Geschichte Band 5) Freiburg 1983, 121-122.

πολυωνύμων με δύο αυτοκρατορικά ονόματα γένους δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐρμηνευθοῦν. Ἔτσι στὴν συγκεκριμένη περίπτωση στηριζόμαστε στὴν σύζευξη τῶν δύο ὀνομάτων γένους, στὴν ἀκολουθία τους καὶ στὰ παράλληλα παραδείγματα. Τρεῖς ὑποθέσεις εἶναι δυνατές, δηλαδή ὅτι ὁ Μάρκος Ἰούλιος Οὐλλπιος Λονγεῖνος α) ἔλαβε τὸ ρωμαϊκὸ πολιτικὸ δικαίωμα ἐπὶ Τραϊανοῦ, β) ἦταν ἤδη Ρωμαῖος πολίτης ἐπὶ Τραϊανοῦ, καὶ γ) ἦταν ἀπόγονος ἐνὸς προσώπου τὸ ὁποῖο εἶχε λάβει τὸ ρωμαϊκὸ πολιτικὸ δικαίωμα ἐπὶ Τραϊανοῦ.

α) Δὲν εἶναι πιθανὸ ὅτι ὁ τιμώμενος ἔγινε Ρωμαῖος πολίτης ἐπὶ Τραϊανοῦ. Πρόσωπα μεῖ αυτοκρατορικά ὀνόματα γένους ὄφειλαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ ρωμαϊκὸ πολιτικὸ δικαίωμα στὴν διαμεσολάβηση Ρωμαίων ἀξιωματῶν, ἐκτὸς ἀπὸ εἰδικές περιπτώσεις, ὅπως στρατιῶτες *peregrini* ὡς πρὸς τὴν προέλευση⁶⁹. Στὴν πρώτη περίπτωση, νέοι πολῖτες προσέθεταν στὸ *nomen* τοῦ αυτοκράτορος καὶ τὸ *nomen* τοῦ Ρωμαίου ἀξιωματοῦχο· ἀλλὰ στὶς περιπτώσεις αὐτές τὸ *nomen* τοῦ Ρωμαίου ἀξιωματοῦχο ἀκολουθεῖ μετὰ τὸ *nomen* τοῦ αυτοκράτορος⁷⁰. Ἡ σειρὰ τῶν ὀνομάτων γένους τοῦ τιμωμένου δείχνει ὅτι τὸ *nomen* *Iulius* δὲν προέρχεται ἀπὸ κάποιον Ρωμαῖο ἀξιωματοῦχο. Στὴν δευτέρη περίπτωση ἀνήκουν *peregrini*, οἱ ὁποῖοι ἔλαβαν τὸ ρωμαϊκὸ πολιτικὸ δικαίωμα λόγω εὐδόκιμης ὑπηρεσίας στὸν ἐπικουρικὸ στρατὸ κατὰ τοὺς πολέμους τοῦ Τραϊανοῦ στὴν Δακία. Τέτοιες εἶναι οἱ περιπτώσεις τεσσάρων *M. Ulpii*, οἱ ὁποῖοι ἔλαβαν τὸ ρωμαϊκὸ πολιτικὸ δικαίωμα τὸ 106 μ.Χ. πρὶν συμπληρώσουν τὸ ἐλάχιστο ὄριο ὑπηρεσίας, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ διπλώματά τους⁷¹. Αὐτοὶ ὅμως δὲν φέρουν, εὐλόγως, δεύτερο *nomen* καὶ δὴν αυτοκρατορικὸ. Καὶ γενικότερα στρατιῶτες μετὰ τὸ ὄνομα *M. Ulpius* δὲν φέ-

69. O. Salomies, «Amtsträger und römisches Bürgerrecht», στό: W. Eck (Hrsg.), *Prosopographie und Sozialgeschichte. Studien zur Methodik und Erkenntnismöglichkeit der kaiserzeitlichen Prosopographie*, Köln-Wien-Weimar 1993, 138.

70. O. Salomies, «Amtsträger und römisches Bürgerrecht», στό: W. Eck (Hrsg.), *Prosopographie und Sozialgeschichte*, 138, μετὰ τὰ ἐξῆς παραδείγματα: *M. Ulpius Carminius Claudianus*, *M. Ulpius Pomponius Valens*.

71. Βλ. γι' αὐτὰ τὰ πρόσωπα V. A. Maxfield, «Systems of Reward in Relation to Military Diplomas», στό: W. Eck-H. Wolff (Hrsg.), *Heer und Integrationspolitik*, 38-39. Mócsy, «Die Namen der Diplomempfänger», στό: W. Eck-H. Wolff (Hrsg.), *Heer und Integrationspolitik*, 453, ὁ ὁποῖος ἐπισημαίνει ὅτι τὸ *gentilicium* τοῦ ἑκάστοτε αυτοκράτορος ἐμφανίζεται στοὺς ἀποδέκτες τῶν διπλωμάτων μόνον τότε, ὅταν πρόκειται γιὰ μία εἰδικὴ ἀπονομὴ τοῦ πολιτικοῦ δικαιώματος, ἢ ὁποῖα προηγεῖται τῆς ἐκδοσης τοῦ διπλώματος, ὅπως οἱ τέσσερις ἀναφερθέντες *M. Ulpii* στὴν Δακία καὶ ὅτι τὰ αυτοκρατορικὰ *gentilicia* εἶναι σχετικὰ σπάνια στοὺς ἀποδέκτες διπλωμάτων ἐπικουρικῶν στρατευμάτων.

ρουν δεύτερο αὐτοκρατορικὸ ὄνομα γένους⁷². Ὁ Μᾶρκος Ἰούλιος Οὐλλπιος Λονγεῖνος δὲν ἀνήκει σ’ αὐτὴν τὴν κατηγορία.

β) Εἶναι πιθανὸν ὅτι ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Τραϊανοῦ ὁ Μᾶρκος Ἰούλιος Οὐλλπιος Λονγεῖνος ἦταν ἤδη Ρωμαῖος πολίτης, ἓνας Ἰούλιος κατὰ τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας του, ὁ ὁποῖος προσέθεσε καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Τραϊανοῦ, ὅπως δείχνει ἡ ἀναγραφή τοῦ ὀνόματος Οὐλλπιος στὴν δευτέρη θέση καὶ τὰ παράλληλα παραδείγματα. Ἡ πράξη αὐτὴ ἴσως ἐξέφραζε τὴν ἀφοσίωση ἢ κάποιου εἶδους σχέση τοῦ τιμωμένου πρὸς τὸν Τραϊανό⁷³. Σ’ αὐτὴν τὴν περίπτωση ἡ ὠριμότητα τοῦ Μάρκου Ἰουλίου Οὐλλπίου Λονγεῖνου συμπίπτει μὲ τὴν διάρκεια βασιλείας τοῦ Τραϊανοῦ.

γ) Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποκλεισθεῖ ἡ πιθανότητα ὅτι ὁ Μᾶρκος Ἰούλιος Οὐλλπιος Λονγεῖνος ἦταν ἀπόγονος ἑνὸς προσώπου τὸ ὁποῖο εἶχε λάβει τὸ ρωμαϊκὸ πολιτικὸ δικαίωμα ἐπὶ Τραϊανοῦ. Τὸ *nomen Iulius* εἶναι δυνατόν νὰ ἦταν τὸ ὄνομα γένους τῆς μητέρας του. Γενικὰ σὲ πολυώνυμους τοῦ τύπου P - N - N - C, στοὺς ὁποίους ἀνήκει καὶ ὁ τιμώμενος, συνήθως τὰ *nomina* δὲν εἶναι αὐτοκρατορικά ἢ δὲν εἶναι καὶ τὰ δύο αὐτοκρατορικά. Ἡ ὀνοματοθεσία αὐτοῦ τοῦ τύπου βρῖσκεται (ἐκτὸς ἀπὸ τὶς υἰοθεσίες) στὶς περιπτώσεις στὶς ὁποῖες τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο *nomina* εἶναι αὐτὸ τῆς μητέρας. Κατὰ κανόνα τὸ *nomen* τῆς μητέρας στοὺς ἄνδρες ἀκολουθεῖ μετὰ ἀπὸ αὐτὸ τοῦ πατέρα, ὑπάρχοντες ὅμως καὶ περιπτώσεις στὶς ὁποῖες προηγεῖται⁷⁴. Ἐκτὸς αὐτοῦ ὀρισμένα παράλληλα εἶναι δυνατόν νὰ στηρίξουν τὴν ὑπόθεση ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ τιμωμένου ἦταν Οὐλλπιος καὶ ὅτι τὸ ὄνομα Ἰούλιος προερχόταν πιθανῶς ἀπὸ

72. Π.χ. ὁ βετεράνος M. Ulpius Melei f. Longinus: M. Hainzmann, «Die sogenannten Neubürger der ersten Generation in Noricum. Zum Namenstypus Ti. Iulius Adgelei f. Buccio», *Tyche* 2 (1987) πίν. σελ. 32, ἀρ. 21. Ἡ ὁ βετεράνος ἀπὸ τὴν Τόμ M. Ulpius Longinus: *ILS* 7185.

73. Βλ. γιὰ τὸν M. Ulpius Purius Maximus W. Eck, *RE Suppl.* XIV (1974) 940, ἀρ. 47, τὸ δεύτερο *gentilicium* τοῦ ὁποῖου ἐξηγεῖται λόγω κάποιου εἶδους συγγένειας μὲ τὸν ὀμώνυμο αὐτοκράτορα. Βλ. ἐπίσης B. Holtheide, *Römische Bürgerrechtspolitik*, 122, γιὰ τὸν στρατηγὸ ἀπὸ τὴν Πέργαμο T. Ἰούλιο Τατιανό, ὁ ὁποῖος ὡς ἐνδειχθῆ νομιμοφορσύνης πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀδριανὸ ἔλαβε κατὰ τὴν διάρκεια τῆς βασιλείας τοῦ Ἀδριανοῦ τὸ *nomen Aelius* καὶ ἐμφανίζεται ὡς T. Ἰούλιος Αἴλιος Τατιανός. Ἐνα ἄλλο παράδειγμα εἶναι ὁ C. Iulius Septimius Castinus (*PIR*² I 566), συγκλητικὸς ἐπὶ Σεπτίμιου Σεβήρου, ἑπομένως Ἰούλιος ὡς πρὸς τὴν προέλευσή του. Γιὰ τὴν ὑπόδειξη αὐτοῦ τοῦ παραδείγματος εὐχαριστῶ τὸν καθηγητὴ Ρωμαϊκῆς Ἱστορίας τοῦ Πανεπιστημίου Χαϊδελεβέργης κ. Géza Alföldy.

74. Βλ. O. Salomies, *Adoptive and Polyonymous Nomenclature in the Roman Empire* (*Societas Scientiarum Fennica. Commentationes Humanarum Litterarum* 97), Helsinki 1992, 61 κέ., 63 κέ., 67 κέ., 73 κέ.

τήν μητέρα του⁷⁵. Σ' αὐτήν τὴν περίπτωση ἡ βασιλεία τοῦ Τραϊανοῦ εἶναι ἀσφαλῶς *Terminus post quem* γιὰ τὴν ζωὴ καὶ τὴν δράση τοῦ Μάρκου Ἰουλίου Οὐλπίου Λονγείνου.

Ἡ ἐπιλογή μεταξὺ τῶν πιθανοτήτων (β) καὶ (γ), ἡ ὁποία θὰ συνεπαγόταν ἀκριβέστερη χρονολόγηση τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τῆς δράσης τοῦ τιμωμένου προσώπου, εἶναι ἀδύνατη χωρὶς προσωπογραφικὰ στοιχεῖα. Πρὸς τὸ παρὸν οἱ πιθανότητες (β) καὶ (γ) συνάδουν μὲ τὴν χρονολόγηση μὲ βάση τὴν γραφὴ γενικὰ στὸν 2. αἰ. μ.Χ.

Στ. 7: ἐπιμεληθέντος.

Δὲν ἀναφέρεται σὲ ὅλες τὶς τιμητικὲς ἐπιγραφὲς τὸ πρόσωπο στὸ ὁποῖο εἶχε ἀνατεθεῖ ἡ ἐπιμέλεια τοῦ μνημείου. Ὅταν ὅμως ἀναφέρεται, ἀκολουθεῖ μετὰ τὴν ἀπόλυτη μετοχὴ *ἐπιμεληθέντος* τὸ ὄνομα τοῦ προσώπου σὲ γενικὴ πτώση⁷⁶. Στὴν συγκεκριμένη περίπτωση ἡ ἐπιγραφή δὲν συνεχίζεται. Ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἀκολουθεῖ ὄνομα προσώπου μετὰ τὴν μετοχὴ δὲν εἶναι γνωστός. Κατὰ πᾶσα πιθανότητα ἡ ἀπουσία τοῦ ὀνόματος προσώπου μετὰ τὴν μετοχὴ εἶναι τυχαία⁷⁷.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Χρυσούλα Βεληγιάννη

75. Ὁ M. Iulius Ulpius M. f. Velina Cleopater (*ILS* 7365), ὁ ὁποῖος μαρτυρεῖται τὸ ἔτος 203 μ.Χ., ἦταν πατέρας τῶν ἱππέων M. Claudius Ulpius Cleopater καὶ M. Claudius Ulpius Sabinus. Εἶναι προφανές ὅτι τὸ ὄνομα γένους αὐτῶν τῶν προσώπων ἦταν Ulpius, ἐνῶ τὸ διαφορετικὸ δεῦτερο ὄνομα τοῦ πατέρα καὶ τῶν υἱῶν του πρέπει νὰ προερχόταν ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῆς μητέρας τους. Γιὰ τὴν ὑπόδειξη αὐτῶν τῶν παραλλήλων εὐχαριστῶ τὸν καθηγητὴ κ. G. Alföldy.

76. Π.χ. Δήμιτσας 811 (Σέρραι: τιμητικὴ ἐπιγραφή τῶν νέων γιὰ τὸν Τι. Κλαύδιο Διογένη. Βλ. F. Parazoglou, *Villes de Macédoine*, 379: δεῦτερο ἥμισυ 1. αἰ. μ.Χ.), στ. 11: *ἐπιμεληθέντος Κασσάνδρου τοῦ Κασσάνδρου*.

77. Βλ. π.χ. *SEG* XIV 136 (Ἀθήνα: τιμητικὴ ἐπιγραφή γιὰ τὸν Κοῖντο Λυτάτιο, δεῦτερο ἥμισυ 1. αἰ. π.Χ.: *Ὁ δήμος Κοῖντον Λυτάτιον Κοῖντ vacat vacat. SEG* XVI 258a (Ἄργος: τιμητικὴ ἐπιγραφή γιὰ τὸν Γν. Πομπηῖο Διδόδοτο, 2. αἰ. μ.Χ.), στ. 6-7: *ἐπὶ ἀγνωσθέντου Τιβ. Κλαυδί vacat* (ἀντιθέτως εἶναι πλήρη τὰ ὀνόματα τῶν ἀγνωσθέντων στίς δύο ἄλλες παραπλευρῶς στὴν ἴδια πέτρα γραμμένες τιμητικὲς ἐπιγραφές). *SEG* XIX 761 (Πισιδία: τιμητικὴ ἐπιγραφή γιὰ τὸν Καρακάλλα, ἀρχές 3. αἰ. μ.Χ.), στ. 9-12: *ἡ βουλὴ καὶ ὁ δήμος ἐπὶ ἀρχόντων τῶν πε vacat*.

ZUSAMMENFASSUNG

DER TERMINUS ΑΠΟΠΟΛΙΤΗΣ IN EINER NEUEN EHRENINSCHRIFT AUS OST-MAKEDONIEN

Archäologisches Museum von Serrai, Inv. Nr. Α172. Diese neue Inschrift stammt aus der antiken Siedlung, welche auf dem Hügel Paliochori an der südwestlichen Grenze des heutigen Dorfes Berge liegt. Die archäologischen Funde weisen auf die Existenz einer bedeutenden, doch noch nicht identifizierten antiken Stadt hin. Bezüglich der Datierung der Inschrift ergibt sich aus dem zweiten gentilicium des Geehrten als Terminus ad bzw. post quem die Regierungszeit des Kaisers Trajan. Eine nähere Datierung ist nicht möglich, weil der Geehrte unbekannt ist. Der Schrift nach gehört die Inschrift in das 2. Jh. n.Chr.

Z. 1: Die *Apopoleiten*.

Die Bezeichnung der Ehrenden als *apopoleitai* (Z.1) ist ein epigraphisches hapax. Das von Polydeukes zitierte und auf Theopompos zurückgehende Wort *apopolites* bedeutet eine Person ohne Bürgerrecht. Bei ähnlichen Wortbildungen mit der Präposition *apo* als erstes Glied und mit einem Substantiv Maskulin als zweites Glied stellt die Präposition die Negation des Inhalts des zweiten Gliedes dar. Ferner kommt das selten bezeugte Wort *apopolites* dem Sinn nach den Wörtern *apopolis* und dem viel öfter bezeugten *apolis* gleich. Interessanterweise ersetzt das Wort *apolis* in der *Digesta* an zwei Stellen des Ulpianus und des Marcianus einen zwar unbekanntem lateinischen Ausdruck, doch ergibt sich aus dem Kontext dieser Stellen, dass *apolis* eine freie Person ohne *civitas*, also ohne römisches oder lokales Bürgerrecht bezeichnet. So scheinen die *apopoleitai* eine geschlossene Gruppe von freien Personen ohne Bürgerrecht gewesen zu sein. Ihre Bezeichnung als *apopoleitai* impliziert ihre Gegenüberstellung zu den Bürgern einer bestimmten Stadt. Ihrer Bezeichnung nach gehören sie aber nicht zu den bekannten Kategorien der *paroikoi*, *metoikoi* oder *apeleutheroi*. Eher sind die *apopoleitai* als die abhängige Bevölkerung wohl nicht griechischer Herkunft einer kleinen Agrarsiedlung im Territorium einer griechischen Stadt zu verstehen.

Z. 2: Die Abkürzung (die Buchstaben Alpha und Sigma).

Aus bestimmten Gründen dürfen die Buchstaben Alpha und Sigma weder als eine Datumszahl verstanden, noch auf den Geehrten bezogen werden.

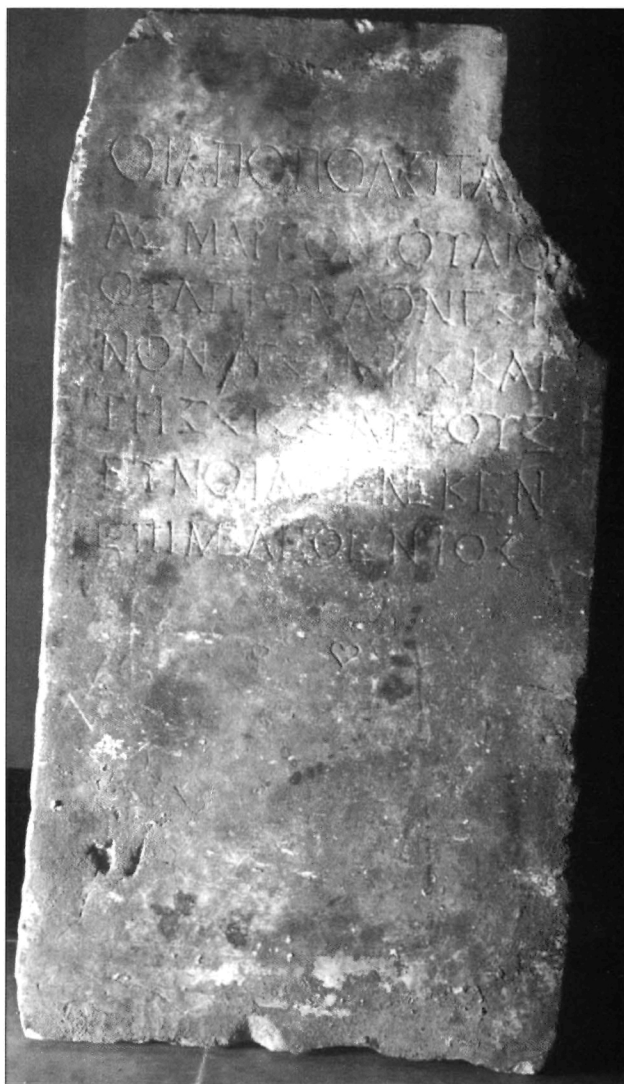
Eher stellen sie eine Ergänzung zu den *apopleitai* dar. Als Abkürzung eines Eigenschaftswortes finden diese Buchstaben keine Parallele und infolgedessen können sie auch nicht aufgelöst werden. Am wahrscheinlichsten geben die Buchstaben Alpha und Sigma die Zahl (201) der *apopleitai* wider.

Z. 2-4: Der Geehrte.

Marcus Iulius Ulpus Longinus ist sonst unbekannt. Der Reihenfolge seiner nomina und den Parallelen nach ist auszuschliessen, dass er das römische Bürgerrecht erst unter Trajan erworben hatte. Es bleiben zwei Möglichkeiten offen: Es war schon unter Trajan römischer Bürger, ein Iulius nach dem Namen seiner Familie, und aus unbestimmten Gründen hatte er auch noch den Namen des regierenden Kaisers genommen. Möglicherweise war er aber Nachfahre einer Person, welche das römische Bürgerrecht unter Trajan erwarb, und vielleicht hatte er den Namen Iulius von seiner Mutter.

Z. 7: Das Partizip.

Die Inschrift bricht nach dem Partizip ab und der als Subjekt des Partizips zu erwartende Personennamen fehlt. Ähnliche Fälle lassen sich auch in anderen Inschriften beobachten, wobei nicht zu ermitteln ist, aus welchem Grund der Text nicht zu Ende geschrieben wurde.

Χρ. Βελγιάνη, Είξ. 1